

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2022:
Досвід та тенденції розвитку суспільства
в Україні: глобальний, національний
та регіональний аспекти»**

XXV Всеукраїнська науково-практична конференція

ТЕЗИ

**Студентської наукової конференції
«Сучасні тенденції розбудови
правової держави в Україні та світі»**

Миколаїв, листопад 2022 р.

Миколаїв – 2022

Могилянські читання – 2022 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXV Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доп. : Студентської наукової конференції «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі», Миколаїв, листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 84 с.

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2022

Секція: Теорія, історія, філософія права

УДК 340.14

Бородіна С. В.,

студентка 3 курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Панченко С. В.,

доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри історії та теорії держави і права юридичного факультету, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

Історія української адвокатури є надзвичайно цікавою, особливою і багатогранною. Серед інших країн вона відрізняється складністю, різновекторністю та багатством історичних фактів і подій. Ми маємо пишатися тим, що на своєму історичному шляху українській адвокатурі довелося отримати різний досвід свого формування, особливо у складні часи становлення української державності. Українська адвокатура, що сформована сьогодні як корпорація, увібрала в себе найкращі риси європейської адвокатури – литовської, австрійської, польської, які були надзвичайно професійними, інтелігентними, відповідальними, сильними.

Сьогодні є велика зацікавленість цією професією в історичному ракурсі, оскільки історична ретроспектива показує найкращі зразки діяльності адвокатів минулих поколінь, формування адвокатської етики, дисциплінарної відповідальності, корпоративної єдності тощо.

Починаючи від Литовських Статутів на території українських земель ми маємо розуміння правил адвокатської етики, дисциплінарної відповідальності адвокатів, у XIX ст. додається інститут стажування і підвищення кваліфікації. Юридична освіта повинна відшукувати і популяризувати серед молоді найкращі зразки ораторського мистецтва, захисних промов адвокатів, їхню наукову, публіцистичну спадщину, оскільки це та база, на якій формується нове покоління професійних, небайдужих до професії і долі своєї країни адвокатів.

Адвокати постійно брали участь у політичному та громадському житті українського суспільства: займалися просвітництвом, створювали фахові та культурно-освітні громадські організації, надавали вирішального імпульсу економічному життю та, найголовніше, у різні історичні

періоди ставали активними учасниками політичних перетворень. У різний час і за різних обставин правники були рупором українського населення у справі відстоювання своєї українськості та національної самоідентичності. Адвокати першими усвідомлювали, що сила нації визначається не переліком політичних прав, а всім комплексом здобутків у економічній, соціальній, культурній, науковій та інших сферах суспільного життя, вони були творцями української державності.

Взірцем для нас повинні стати представники «адвокатської доби» рубежу XIX–XX ст., які свідомо брали на себе відповідальність щодо становлення української державності в часі українських національно-визвольних змагань 1917–1919 рр. Фактично, саме в цей період, в умовах відсутності власної державності, в українській адвокатурі відбувся настільки якісний прогрес, що весь період отримав цю назву.

Досвід галицьких адвокатів столітньої давнини чітко показав, що подібні новації сприяють підвищенню рівня адвокатури як інституту в цілому та кожного адвоката як фахівця, зокрема

Беззаперечним зразком формування органів адвокатського самоврядування є історичний досвід першої професійної адвокатської організації – Союзу Українських Адвокатів, який діяв на території Галичини [2].

Проте вперше повноцінно формування органу адвокатського самоврядування, яке об'єднує усі українські землі, відбулося майже 10 років тому шляхом створення Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ) [1].

Для прикладу найвищі органи адвокатського самоврядування Польщі та Чехії існують майже 100 років. У цьому контексті для НААУ надзвичайно важливим є багаторічний досвід діяльності органів адвокатського самоврядування іноземних країн, особливо сусідів.

Так, з моменту створення НААУ її керівництвом проведено низку різноманітних візитів та ознайомчих зустрічей із представниками органів адвокатського самоврядування різних країн Європи та США. В результаті таких зустрічей було усвідомлено, що наша історія, увібравши у себе найкращі зразки формування адвокатури, дійсно є тим багатством і багажем, яким ми можемо пишатися.

У різних народів є своя, багата історія адвокатської професії, проте в жодного з них адвокатська діяльність на стільки не перекреслювалася і не нищилася, як це було в Україні під час майже 80-річного періоду перебування в СРСР. Тоді відбувалося нівелювання прав людини, створювалися умови, в яких неможливо було здійснювати адвокатам свою діяльність на належному професійному рівні, незалежність адвокатури радянською владою була повністю знищена.

Натомість іноземна адвокатура мала можливість розвиватися динамічно, в умовах дотримання прав людини і верховенства права. Ми ж такої можливості були позбавлені. Тепер, коли адвокатура відділена від держави і ми тільки зробили ковток свободи, можемо віддати собі звіт, що на разі не потрібно сліпо копіювати приклад адвокатур Європи чи колишніх країни СНД та інших колег, потрібно брати найкраще і формувати свій досвід.

Сьогодні ми бачимо, що у різних країнах структура діяльності органів адвокатського самоврядування є дуже подібною до нашої і ми також маємо чим поділитися, що запропонувати. Зокрема, в країнах Європи наразі відбувається максимальна уніфікація правил професійної діяльності, це стосується і правил адвокатської етики. Українська адвокатура не відстає від цих тенденцій.

І ми пишаємося тим, що сьогодні українська адвокатура стає частиною європейської сім'ї, де і належить їй бути. Нас приймають як рівних партнерів, намагаються допомогти, поділитися досвідом і ми високо цінуємо таку допомогу.

Адже українська адвокатура планує і надалі активно здійснювати якомога ширшу діяльність на міжнародній арені, щоб максимально швидко адаптувати організацію українського адвокатського самоврядування до європейського рівня, перейняти кращі іноземні практики та поділитися власними напрацюваннями, які вже були реалізовані й досвідом запровадження іноземних інновацій у пострадянську систему права.

Таким чином ми прагнемо не тільки стати частиною світової адвокатської сім'ї, а й брати активну участь в авангарді нашої професії.

Список використаних джерел

1. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України» від 17.11.2012 рок. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf.

2. Статут Союзу Українських Адвокатів від 1929 року. URL: https://archive.org/details/1929_20200323/page/n1/mode/2up.

Демченко К. А.,

студентка 3 курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Каплій О. В.,

канд. юрид. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

**ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА
НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДУМКИ І ПРАВОВІДНОСИН
В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ XI–XVIII ст.**

У історії правової думки України не згасає інтерес до з'ясування ролі та значення впливу римського приватного права для розвитку правової думки та правових відносин в українських землях. Сьогодні відбувається трансформація українського права, зумовлена відтворенням традицій романо-германської правової сім'ї, яка сформована на рецепції римського приватного права, що розпочалася у XI–XII ст. і охопила практично всю Європу. Вона має назву прямої рецепції римського права. Крім того, є ще й опосередкована (похідна) рецепція, яка відбувається шляхом запозичення римських правових ідей та правових рішень не безпосередньо з першоджерел, а через ті системи права, де рецепція відбулась раніше [1, с. 137–138].

В Україні процес рецепції відбувався не так активно і тому не набув такого поширення, як у державах Західної Європи, зокрема Італії, Франції, Німеччини. Так, дослідники історії джерел українського права зазначають про «прив'язаність слов'янського елемента до свого звичаєвого права і консерватизм українських племен, які стали причиною того, що рецепція візантійського права була незначною». До того ж, це була переважно, не пряма, а похідна рецепція [1, с. 140; 2, с. 25–27].

Починаючи з 988 р. у церковних судах Київської Русі застосовують візантійське право, зокрема зводи законів світської і духовної влади «Номоканони», що були відомі в Україні під назвою «Кормчих книг», тобто повністю тут були реципованими [3, с. 68–69]. Трохи згодом «Номоканон» ліг в основу прийнятих у XI ст. церковних статутів та статутів князів Володимира, Ярослава, Всеволода та Судного закону (т. зв. «Закону судним людям») – одного із основних актів, яким керувалися при вирішенні цивільних справ [2, с. 26–27]. У цей період використовували й «Еклогу», що містила здебільшого норми приватного права та «Прохірон» – збірник норм цивільного та спадкового права [4, с. 89].

У основному і першому писаному джерелі права Київської Русі «Руській Правді» є чимало положень, які мають безсумнівну подібність до положень римського приватного права у його візантійській інтерпретації, а це засвідчує факт запозичення певної кількості норм та інститутів візантійського законодавства. Зокрема, в основу «Руської Правди» було покладено статті «Закону судним людям», «Еклоги» та ін. [2, с. 26–27]. Також Статут Ярослава містить запозичення норм візантійського сімейного права [5, с. 47–49].

Порівнюючи речове та зобов'язальне право за «Руської Правдою» з римським (візантійським) правом, варто звернути увагу на подібність деяких рішень, а саме – наявність норм, що регулюють як громадську (публічну), так і приватну власність. Причому головним об'єктом і в тому, й іншому випадку є земля. Разом з тим, в «Руській Правді» відносини власності урегульовано не так детально і захищаються вони, здебільшого, за допомогою штрафів [6, с. 94–95]. Цікавим є порівняння концепції регулювання спадкування, де помітним є вплив ідей «права Юстиніана» стосовно видів спадкування за законом [7, с. 2].

Отже, візантійське право, яке саме було результатом переробки римського приватного права, мало певний вплив на давньоруське право. Тобто в процесі кодифікації тут відбувається як пряма, так і похідна рецепція римського права.

Більш широким був вплив римського приватного права у законодавстві Великого Князівства Литовського, насамперед стосовно Литовських статутів. Так Статут 1566 р. структурою та багатьма положеннями подібний до «Дигестів» та «Кодексу Юстиніана» (щодо питань про вільне розпорядження маєтностями, сервітутними правами, нормами про купівлю-продаж, позику, заставу та ін). У цьому випадку вже маємо справу з достатньо вираженою рецепцією римського права у формі сприйняття норм і правил останнього, адекватних до місцевих умов [7, с. 23; 8, с. 19].

Більш широко вплив римського права позначився на Статуті 1588 р., яким було детально врегульовано приватну власність на землю і значна увага приділена договірному праву, цивільно-правовим деліктам [8, с. 20–21; 9, с. 27–30]. Статут встановлював, як загальне правило, дотримання письмової форми угод. Крім того, в деяких випадках, передбачалася реєстрація угоди в суді, укладення її у присутності свідків та ін. Досить детально було врегульовано окремі види договорів [7, с. 24–25; 8, с. 22].

Отже, укладачі Литовських статутів, ефективно рецепіюючи римське право, передбачили у них такий вид речового права як сервітутути. Як відомо, джерелами Литовських статутів були «Руська Правда», поточне

литовське законодавство і судова практика, положення римського, німецького, польського, а також звичаєвого права Литви, Польщі й України. І якщо німецьке та польське право того часу формувалося під значним впливом римського права, то можна стверджувати й про рецепцію римського приватного права у правовій системі України XIV–XVI ст. Ця рецепція мала особливості, оскільки здійснювалася через посередництво давньоруського права, а воно, як уже згадувалося, зазнало певного впливу візантійського (опосередковано – римського) права, та через німецьке й польське право, що зазнали впливу римського значно раніше [7, с. 254–255].

Формування Української Козацько-Гетьманської держави (Війська Запорізького) стимулювало й розвиток її правової системи. Суспільне і господарське життя цієї держави регулювалося нормами звичаєвого права, Литовськими статутами, діяли окремі збірники магдебурзького права, нормативні акти гетьманського уряду (універсали, ордери, інструкції, декрети, грамоти, листи). І ще після приєднання України до Росії (1654 р.) на територію України довгий час дія російського права не поширювалась. Тут і далі залишалися чинними так звані «попередні права» [3, с. 97–98].

Упродовж XVIII ст. було здійснено кілька спроб кодифікації права Козацько-Гетьманської держава. Однією з найвідоміших кодифікацій українського права першої половини XVIII ст. були «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) [10]. Під час складання «Прав...» кодифікаційною комісією було використано Литовський статут, римські та німецькі джерела, польське законодавство, українське звичаєве право і судову практику. Але кодекс не був затверджений, оскільки не відповідав політиці царського уряду, бо передбачав право на політичне самовизначення, мав деяку відмінність від тогочасного російського законодавства, досконалу юридичну техніку. Хоча фактично застосовувався у судах Гетьманщини під час розгляду і вирішення цивільних та кримінальних справ, аж до поширення російської системи законодавства [10; 11, с. 29–37].

Вплив римського приватного права на зміст «Прав» виявився у розділах про володіння, право власності й сервітути, в правовому режимі рухомих та нерухомих речей, первісних і похідних способах набуття власності, захисті права власності шляхом віндикаційного позову, в положеннях зобов'язального права тощо [10–13]. Інститути зобов'язального права також сформувалися під впливом римського права. Свідченням цього є чіткість формулювання вимог, які ставилися до виконання боржником зобов'язань, умов дотримання яких забезпечувало набрання договором юридичного значення [13, с. 35–37].

Елементи рецепції римського права спостерігаємо у спадковому праві, дещо менше – у сімейному праві. Разом з тим небезпідставним є той факт, що цивільне право Гетьманщини «є свідчення наявності національного досвіду цивільного права України» [11, с. 99].

Ще більшою мірою простежується вплив ідей та рішень римського приватного права на «Зібрання малоросійських прав» (1807 р.) [11, с. 101–104]. Загалом у XVII–XVIII ст. простежується значний вплив правових ідей римського права на формування українського законодавства цього періоду.

Як висновок, зазначимо: оцінюючи загальну тенденцію розвитку цивільного права України досліджуваного періоду, можна відзначити досить значний вплив римського приватного права і визначити як часткову і похідну рецепцію у формі запозичення законодавчих рішень інших країн.

Проаналізувавши норми Руської Правди, Литовських статутів, «Прав, за якими судиться малоросійський народ» з точки зору форм рецепції римського приватного права можна підсумувати, що в українських землях у XI–XVIII ст. відбулося:

- сприйняття та використання головних засад, ідей та категорій, накопичених системою Римського приватного права;
- використання норм позитивного приватного права як взірця під час створення вітчизняних нормативних актів;
- безпосереднє застосування норм та положень приватного права Римської держави у процесі розвитку українського права [14, с. 120].

Звернення до згаданих кодифікацій українського права як до безпосередніх нормативних джерел дає змогу простежити розвиток окремих правових інститутів та зробити висновок про те, що в різні періоди в українському праві відбувалася часткова похідна (іноді пряма), рецепція римського права, зокрема норм римського приватного права.

Список використаних джерел

1. Габаковська Х. Характерні особливості впливу римського права на правові системи Західної Європи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2016. С. 136–141.
2. Чубатий М. Огляд історії українського права: Історія джерел та державного права. Мюнхен-Київ: Ноосфера, 1994. 174 с.
3. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. Київ, 1998. 254 с.
4. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
5. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти). Одеса, 1997. 282 с.

6. Бойко І. Й. Вплив римського приватного права на розвиток правового регулювання цивільних відносин в Україні. *Науковий вісник Львівського держ. університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 2. С. 92–96.
7. Загальна теорія держави і права /за ред. М. В. Цвіка. Харків: Право, 2002. 432 с.
8. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рецепція римського права у Статутах Великого князівства Литовського: чинники, передумови та деякі результати. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць* / ред. С. В. Ківалов. Одеса, 2009. С. 18–23.
9. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права: навч. посібник. Львів, 2000. 238 с.
10. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко. Київ, 1997. 547 с.
11. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: навч. посібник. Львів: Світ, 2000. 120 с.
12. Бойко І. Й. Договірне право Гетьманщини за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. *Право України*. 1998. №5.
13. Бойко І. Й. Зобов'язальне право Гетьманщини за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. Львів, 1998. 97 с.
14. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Римське право (Інституції). Харків: Одісей, 2003. 288 с.

УДК 342.1

Дерега Д. В.,
студентка 1 курсу юридичного факультету,
Науковий керівник:
Валецька О. В.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ НА СХИЛІ ХХ ст

Актуальність даного дослідження сьогодні набуває особливого значення, оскільки українці вкотре вимушені активно підтверджувати право нації на незалежність та суверенітет в ході ескалації російсько-української війни. На тлі подій, які зараз відбуваються в Україні, суспільство усвідомлює важливість вивчення розвитку української державної традиції та потреби в заглибленні у суть українського державотворчого процесу, зокрема виявлені безперечних історичних фактів.

Становлення української державності було предметом дослідження багатьох учених. Серед них варто звернути увагу на таких, як: Р. О. Стефанчук, В. А. Смолій, С. І. Кубів, Г. П. Півторака, В. І. Сергійчук, О. М. Щодра, О. Д. Святоцький, В. А. Брехуненко, О. Д. Бойко.

Державність являється сукупністю специфічних ознак державно-політичної організації суспільства. Характер державності обумовлений обсягом суверенітету держави. У незалежній Україні головними факторами суверенної держави є специфічні форми державної політичної організації суспільства (форми правління, державного устрою, організації державної влади), державні традиції, ідеологія, державна мова, державна символіка). З цими факторами пов'язаний суспільний і політично-правовий зміст державності, як засобу забезпечення суверенного розвитку України [1]. За визначенням В. К. Винниченка, історія державності – це сукупність характерних ознак національного, культурного і суспільно-політичного життя народу, які формувалися протягом тисячоліть [2].

Державність є історією багатомільйонного народу зі своєю мовою, культурою, традиціями, звичаями. В результаті, ця сукупність особливих ознак визначає самобутність всього народу. Традиція державності має непинну тривалість, адже вона включає як і періоди існування держави, так і періоди її виборювання шляхом національно-визвольних процесів. Українці зберегли особливості своїх культурних традицій і соціально-економічного життя, тим самим заклали передумови для відродження державності в різні історичні періоди.

Першим етапом творення української державності є 16 липня 1990 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. В документі було зазначено, що Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу України, прагнучи створити демократичне суспільство, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини, шануючи національні права всіх народів, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і само-врядування народу України, проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [3]. Саме проголошення державного суверенітету заклало підґрунтя для закріплення державності в майбутньому та становлення цілком самостійної держави – України.

Вже 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, який в результаті став точкою відліку сучасної державності. В акті, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховною Радою Української РСР було урочисто затверджено проголошення незалежності та створення самостійної держави – України. Територія держави, згідно з актом, визнається неподільною і недоторканною, чинність на якій мають виключно Конституція і закони України [4]. Було відновлено державний суверенітет, проголошення національної незалежності України стало каталізатором у розпаді Радянського Союзу та ліквідації комуністичної тоталітарної системи відповідно.

1 грудня 1991 року на всеукраїнському референдумі український народ абсолютною більшістю підтвердив своє бажання жити в незалежній державі. На цьому етапі почалися демократичні перетворення в країні, зокрема поділ державної влади на три гілки, а саме на законодавчу, виконавчу та судову. Події 1991 року остаточно втілили тисячолітні прагнення українського народу створити суверенну, незалежну державу.

У 1992 році було законодавчо затверджено Державний Герб, Державний Гімн і Прапор України [5; 6; 7]. Державна символіка виступає своєрідним репрезентантом національної ідентичності і водночас допомагає сформувати зріле громадянське суспільство.

28 червня 1996 року відбулася ще одна подія, яка неабияк вплинула на подальше становлення України як правової держави – прийняття Конституції. Основний закон остаточно проголосив Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, визнав людину найвищою соціальною цінністю і утвердив народовладдя [8]. Конституція України стала фундаментом правової системи країни, її законодавства, а також визначальним чинником забезпечення державного суверенітету, консолідації українського суспільства, формування і розвитку інститутів державної влади, становлення громадянського суспільства [9]. У вересні того ж року офіційно введено в обіг національну валюту – гривню, що, безсумнівно, стало ще одним кроком до державності.

У 2013–2014 роках під час Революції Гідності українці відстояли ще й європейський шлях розвитку і засвідчили готовність боротися за нього як за самостійне право вибору та свободи.

У 2014-му Україна зупинила вторгнення російської регулярної армії та зберегла державність. І нині ми не лише боремося з Росією, а і перемагаємо її – як силою зброї на фронті, так і на дипломатичному напрямі. Попри перевагу ворога, українці зупиняють агресора і продовжують рух в напрямі європейської інтеграції.

Говорячи про сьогоднішнє, варто також наголосити на тому, що Верховна Рада України 31 травня 2022 року ухвалила закон, який встановлює День Державності України 28 липня святковим днем. Це сприятиме відновленню і збереженню історичної справедливості. Утвердження Дня Державності – це питання, яке перезріло у нашій сучасній історії, оскільки за 30 років існування України теорії держави та історії української державності приділялося недостатньо уваги. Підтвердженням цього є те, що лише на 31-му році нашої незалежності було встановлено День Державності, який мав би стати одним із головних державних свят ще у перші роки незалежності. У 1991 р. було створено сучасну Українську Державу, яка існує вже 31 рік. Проте важливо ще раз закцентувати увагу суспільства на витоках Української Державності, її непростому шляху розвитку та становлення та тим самим нагадати собі та світові, що українська державність має тисячолітню традицію і цього року ми відзначатимемо її 1540-річчя.

Список використаних джерел

1. Левенець Ю. А., Шаповал Ю. І. Державність: політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 205 с.
2. Винниченко В. К. Українська державність. Відень: з друкарні Ігн. Штайнмана, 1920. 4 с.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р., N 31, ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>. (дата звернення: 03.11.2022).
4. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991, № 38, ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>. (дата звернення: 03.11.2022).
5. Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України від 19 лютого 1992 р. N 40. С. 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-12#Text> (дата звернення: 03.11.2022).
6. Про Державний гімн України: Указ Президії Верховної Ради України від 15 січня 1992 р. N 17. С. 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-12#Text> (дата звернення: 03.11.2022).
7. Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України від 18 січня 1992 р. N 19. С. 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2067-12#Text> (дата звернення: 03.11.2022).

8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.11.2022).

9. Роль і значення Конституції України в державотворенні і правотворенні в Україні (до 10-річчя прийняття Конституції України): Постанова Президії НАН України від 14 червня 2006 р. N 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173550-06#Text> (дата звернення: 03.11.2022).

УДК 342.5

Руснак Є. В.,
студентка 1 курсу юридичного факультету,
Науковий керівник:
Валецька О. В.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

НЕЛЕГІТИМНА ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Нелегітимна влада вважається узурпаторською. Узурпація влади – це порушення певних правових норм при проведенні виборів або їх підробка; використання легітимної влади в протизаконних цілях щодо суспільства та держави; перевищення права здійснювати певні дії включно з правом видавати закони та використовувати всі інші менш важливі права, пов’язані з управлінням [1, с. 56]. Також цей термін може використовуватися для позначення неконституційного захоплення влади певним посадовцем чи групою посадовців у державі. Узурпатор – це особа, що незаконно захопила у свої руки владу або присвоїла собі які-небудь чужі права на щось.

Узурпація державної влади може мати місце в результаті державного перевороту чи військового перевороту. Відповідно до ст. 5 Конституції України право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові й не може бути узурповане державою, її органами чи посадовими особами [2]. КК України (ст. 109) встановив кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади [3].

Слід також зазначити, що нелегітимна влада не сприймається ані громадянами всередині країни, ані цивілізований політикумом закор-

доном. Однак для влади значно важливіше бути саме легітимною, а не легальною.

Як писав Ніколо Макіавеллі: «Будь-який стан речей, оформлений де-юре, якийсь час до цього вже існував де-факто» [1, с. 89]. Тобто, владу спочатку мають визначити фактично, сам народ, а вже потім це визнання закріплюється відповідно юридичним методам.

Якщо брати до уваги порівняння легітимної та нелегітимної влади, то можемо чітко визначити особливості цих ознак державної влади та відмінності між ними.

Що стосується легітимної влади, то ми можемо сказати, що це юридично (конституційно) обґрунтована і визнана народом країни, а також світовим співтовариством ознака державної влади. Але легітимність може бути частковою та навіть неузгодженою, оскільки в суспільстві існують різні прошарки населення з різними інтересами, в такому випадку держава являлася нелегітимною. Протягом усього розвитку суспільства люди по-різному розуміли саме значення легітимності та поняття про ідеальну державу. Однак легітимність завжди мала вирішальне значення для держави, бо від цього залежало майбутнє історичного режиму.

Представницькі органи здобувають легітимність у результаті проведення виборів, передбачених і регламентованих законом. В той час як нелегітимність є результатом порушення законів, процедур, фальсифікацією тих чи інших документів.

Легітимність влади означає визнання її правового характеру, її обмеженість правом і, отже, безпечність для суспільства. Тільки легітимна влада може бути ефективною. Нелегітимна влада означає самопроголошення представницьких органів, невизнання населення та громадян даної держави.

Також варто зазначити, що легітимність безпосередньо залежить від здатності влади створювати й підтримувати переконання людей у справедливості й оптимальності діючих політичних інститутів. Позитивна оцінка населення політики влади і визнання ним правомірності правлячої еліти формуються та виявляються у фокусі суспільної думки, хоча легітимність може ініціювати і формувати не населення, а сама держава, державна влада й політичні структури, що спонукають масову свідомість відтворювати позитивні оцінки правлячого режиму [4]. Будь-які норми правового або неправового характеру суспільство може сприймати як несправедливі навіть за умови встановлення їх у передбаченому законом порядку та забезпечення виконання законними методами, хоча такі норми можуть бути нелегітимними, тобто такими,

що не сприймаються більшістю населення, суспільною думкою, світовим співтовариством [4].

Представників нелегітимної влади ще можна назвати узурпаторами. Перш за все, це особи, які нехтували законом.

На жаль, в історії України також зустрічаються представники нелегітимної влади, які нехтуючи інтересами суспільства, самі вирішили долю нашої держави.

Ще в ХХ ст. на територію нашої України вторглися більшовики, влада яких була нелегітимною та нелегальною. Їх панування утримувалося на захопленні та утримуванні влади масовими терористичними методами, розв'язанням громадянської війни, заснуванням концтаборів та встановленням в країні тоталітарного режиму. Характерними рисами більшовиків були авантюризм та макіавеллізм (безпринципність, норма «мета виправдовує засоби» або так зване «ленінське вчення про компроміси»). Етичними рисами були: кримінальна «мораль» та підкореність волі диктатора – «вождя» [4].

Якщо спостерігати за подіями ближчими до сучасності, також можемо привести приклад владу Віктора Януковича. При його пануванні було фактично змінено конституційний лад в державі без будь-якого попереднього громадянського обговорення та широкої політичної дискусії. Він порушив фундаментальний демократичний принцип – право змінювати конституційний лад в державі належить виключно українському народові.

В статті 5 Конституції України написано: «Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу» [2].

Автори Науково-практичного коментаря до Конституції України трактують ст. 5 Конституції – ч. 2 ст. 5 визначає (у відповідності до п. 1 рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6–рп/2005), що «1. Положення частини другої статті 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» треба розуміти так, що в Україні вся влада належить народові. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів

України. Результати народного волевиявлення у визначених Конституцією та законами України формах безпосередньої демократії є обов'язковими» [5]. Також згідно з рішенням Конституційного Суду України від 16. 04. 2008 р. № 6–рп/2008: «4. Положення частин другої, третьої статті 5, статті 69 Конституції України слід розуміти так, що рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України». Ч. 3 статті, що визначає право народу України визначати конституційний лад, у відповідності до рішення Конституційного Суду України від 05. 10. 2005 р. № 6–рп/2005 визначає: «2. Положення частини третьої статті 5 Конституції України «право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII. Належне виключно народові право визначати і змінювати конституційний лад в Україні не може бути привласнене у будь-який спосіб державою, її органами або посадовими особами» [5]. Ч. 4 статті, що визначає заборону узурпації влади в Україні, у відповідності до рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005 слід тлумачити так: «3. Положення частини четвертої статті 5 Конституції України «ніхто не може узурпувати державну владу» треба розуміти як заборону захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями» [5]. Слід зазначити, що термін «узурпація», що його використане у статті, не тлумачиться окремо ані самою Конституцією, ані згадуваними рішеннями Конституційного суду, ані іншим законодавством. При тлумаченні ч. 3 статті Конституційний суд використав синонім слову «узурпація» – «привласнення», а при тлумаченні ч. 4 пояснив заборону узурпації як заборону насильницького або в інший спосіб захоплення влади. При цьому слід звернути увагу на конституційні приписи про те, що повноваження Верховної Ради України й Президента України визначені у Конституції є вичерпними і не можуть бути розширені чи звужені законами чи іншими нормативними актами. Це можливо лише шляхом внесення змін до Конституції з дотриманням вимог тринадцятого розділу Конституції України.

Отже, нелегітимна влада – це влада, при виборі якої, було порушено правові процедури чи відбулася їх фальсифікація. Легітимна влада відрізняється від нелегітимної своєю обґрунтованістю, визнанням народу країни, а також світовим співтовариством. Найяскравішими представниками нелегітимної влади в історії України є влада більшовиків і пізніше Віктор Янукович.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 468 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 03.11.2022).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?pli=1#inbox>. (дата звернення: 03.11.2022).
4. Нелегітимна влада, або Будуємо поліцейську державу. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2012/02/7/6954299/index.amr>. (дата звернення: 07.11.2022)
5. Конституція України. Науково-практичний коментар [Текст] : станом на 20 трав. 2018 р. / Я. О. Берназюк, А. Г. Бірюкова, Ю. О. Буглак [та ін.] ; за заг. ред. К. І. Чижмарь, О. В. Лавриновича. – К. : Професіонал, 2018. – 296 с.

УДК 342.3

Черепухін М. Б.,
студент 1 курсу юридичного факультету,
Науковий керівник:
Валецька О. В.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО І ЗОВНІШНЬОГО СУВЕРЕНІТЕТУ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Актуальність теми обумовлена нагальною проблемою сьогодення – захисту Батьківщини від окупантів. Жорстокий тиран, В. Путін, розв’язав кровопролитну війну через багато чинників, у яких не останню роль зіграла заздрість до нашої історії та культури. Розпочавши війну

проти України, Росія порушила Будапештський меморандум, згідно якого країна-підписант мала «поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України».

Споконвіків українська нація боролась за свою самостійну, незалежну і суверенну державність. Починаючи із захисту Київської Русі від постійних набігів кочовиків, продовжуючи національно-визвольною війною Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої. І закінчуючи обороною нашої держави від російського загарбника.

Суверенітет – верховенство всередині країни, незалежність і рівноправність у зовнішньополітичних зносинах. Сам суверенітет держави первинний щодо державної влади, він і є «право на владу» [1].

Право на управління державною владою існує фактично з часу виникнення держави. Однак теоретичне обґрунтування суверенітету з'явилося значно пізніше. Першим теоретиком суверенітету в XVI столітті був французький прихильник сильної королівської влади Жан Боден. Поява цієї теорії пов'язана з цілком конкретними історичними обставинами – боротьбою королів проти зазіхань великих феодалів на самостійність у межах однієї держави [2, с. 56].

Суверенітет за своєю природою та законодавчою закріпленістю поділяється на внутрішній і зовнішній. У сучасному світі внутрішній суверенітет регулюється конституційними нормами, а зовнішній – ще й міжнародним правовими нормами.

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. вказує на такі ознаки державного суверенітету України: верховенство, самостійність, повнота і неподільність державної влади в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах [3].

Конституція України – основний комплекс правових документів, розкриває нам зміст державного суверенітету, згідно із законом: «Україна є суверенною і незалежною державою...» (стаття 1). «Суверенітет України поширюється на всю її територію» (стаття 2) [4].

Сьогодні ми бачимо, як на деокупованих територіях країни поновлюється внутрішній суверенітет. Почали працювати суди, поліція. Люди отримують різні соціальні виплати.

Щодо зовнішньої незалежності, то вона закріплена у 9 статті КУ: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України...» [4].

Зовнішній суверенітет спрямований на забезпечення єдності та неподільності територій, непорушності кордонів і невтручання інших держав у внутрішні справи держави. Зовнішній суверенітет держави виражається в її здатності виступати як самостійний суб'єкт міжнарод-

них відносин і міжнародного права, у праві держави представляти суспільство у відносинах з іншими країнами.

Слід зауважити, що суверенітет є властивістю не всієї держави, а її державної влади. На території країни державна влада є вищою, верховною, і ніяка інша (партійна, суспільна, церковна тощо) не може диктувати їй свою волю. Усередині країни суверенітет обмежений лише основними правами людини.

Як писав французький письменник Бенжамен Констан: «Суверенітет народу не безмежний: він обмежений тими рамками, які йому ставлять справедливість і права індивідів» [5, с. 59].

Отже, державним суверенітетом є верховенство державної влади щодо всякої іншої влади всередині країни і її незалежність від усякої іншої влади за її межами. Суверенітет має політичну, економічну та юридичну сторони. Цим держава і відрізняється від напівколоній і колоній.

Список використаних джерел

1. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_158 (дата звернення: 04.11.2022).
2. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2018. 456 с.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/55-12> (дата звернення: 04.11.2022).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
5. Загальна теорія держави та права. Підручник за загальною редакцією М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

Секція: Публічне право. Права людини та їх захист

УДК 341.3(477)(043.2)

Адащик А. С.,
студентка б курсу юридичного факультету,
Науковий керівник:
Каплій О. В.,
канд. юрид. наук, доцентка кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОРЯДОК ВВЕЗЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже восьмий місяць Україна живе в умовах повномасштабної збройної агресії з боку росії. Під час дії воєнного стану громадяни країн світу спрямовують свої зусилля на допомогу українцям, співпрацюють з громадськими організаціями, підтримують Збройні сили України та обороноздатність України. Однак при ввезенні гуманітарної допомоги в Україну виникає чимало процедурних проблем, особливо коли йдеться про товари військового та/або подвійного призначення.

Гуманітарна допомога, згідно з абзацом 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», визначається як цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [1].

Під виглядом гуманітарної та технічної допомоги на митну територію України ввозилися товари (предмети) для здійснення господарської діяльності, що робить національну продукцію неконкурентоспроможною через перевантаженість імпортованими товарами та їхню ціну, оскільки ввезені без сплати податків, що завдає прямих збитків державному бюджету. Зловживання та нецільове використання гуманітарної допомоги – велика кількість встановлених фактів ринкової реалізації товарів, ввезених як гуманітарна допомога, призводять до втрати позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Таким чином неодноразово викривалися факти зловживань при ввезенні гуманітарної допомоги, здебільшого це стосується корупції системного характеру. Причинами таких явищ є не лише бажання недобросовісних громадян збагатитися, а й недосконалість нормативного регулювання, недостатній контроль та координація роботи з гуманітарною допомогою, зловживання «людським горем» у кризових ситуаціях, де необхідно діяти, передусім, спростити певні процедури негайно та враховувати потреби при цьому [2].

Так, Кабінет Міністрів України 1 березня 2022р. прийняв постанову № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану», якою передбачено: 1) дозвіл на здійснення митного оформлення усієї гуманітарної допомоги від – донорів (у значенні Закону України «Про гуманітарну допомогу») шляхом подання товаросупровідних документів або декларації, заповненої особою, що перевозить цей товар, за установленою формою, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 2) те, що Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної – допомоги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22. 03. 2000 р. № 544, не застосовується; 3) що на Кабінет Міністрів України покладено координацію роботи з визнання – гуманітарною допомогою товарів, що необхідні для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та цивільного захисту населення; 4) що МЗС доручено забезпечити організацію роботи дипломатичних установ за кордоном щодо координації роботи логістичних центрів надання гуманітарної допомоги Україні в країні перебування [3].

Звільняється від оподаткування гуманітарна допомога у вигляді виконаних робіт, надання послуг, виплат у грошовій чи неготівковій формі (крім підакцизних товарів), що надається, ввозиться чи пересилається в Україну. Крім того, слід зазначити, що кошти або товари (роботи, послуги), які звільняються від оподаткування як гуманітарна

допомога, використовуються не за цільовим призначенням, вважаються доходом і оподатковуються відповідно до законодавства України [4].

Підставою для відкриття процедури надання та визнання гуманітарної допомоги є письмове звернення донора про надання (інша назва – дарчий лист). Наступним етапом отримання гуманітарної допомоги в Україні є письмова згода одержувача гуманітарної допомоги на її отримання (ст. 3 Закону України «Про гуманітарну допомогу»). Так як може статися так, що запропонують прийняти те, що не можливо прийняти. Перераховані в цьому пункті документи не є первинними, але є необхідними для якісного та прозорого документального оформлення допомоги. Незважаючи на скасування спеціальної документації та звітності щодо гуманітарної допомоги, ніхто не відміняв необхідність складання первинної документації для цілей бухгалтерського обліку. Передача гуманітарної допомоги юридичним особам може бути оформлена шляхом складання та підписання дзеркального акта прийому-передачі гуманітарної допомоги між одержувачем та набувачем. Також не зайвим буде вказати у шаблоні заяву про визнання гуманітарною допомогою – заяву набувача – юридичної особи [5].

До особливих набувачів гуманітарної допомоги належать: Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, Міністерство внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, добровольчі формування територіальних громад, інші утворені відповідно до законів України військові формування, їх з'єднання, військові частини, підрозділи, установи або організації, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення оборони держави, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, сил цивільного захисту та/або заклади охорони здоров'я державної, комунальної власності, та/або структурні підрозділи з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій [1].

Для транспортування гуманітарної допомоги військові та державні адміністрації використовують власний та сторонній транспорт. Ці процеси не мають спеціального правового регулювання. Більшість опитаних представників обласних військових адміністрацій зазначили, що до перевезень залучаються також ресурси суб'єктів на яких перерозподіляється допомога, волонтерських організацій, а також логістичні потужності АТ «Укрпошта», ТОВ «Нова пошта», АТ «Укрзалізниця». АТ «Укрзалізниця» є однією з логістичних компаній,

які забезпечують найбільший обсяг перевезень великих партій гуманітарної допомоги на територію та територією України. На період дії воєнного стану та упродовж 1 року після його припинення або скасування функції АТ «Укрзалізниця» з перевезення гуманітарної допомоги та порядок їх реалізації визначені у постанові Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 379 «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану».

На період дії воєнного стану, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 305 «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану», на АТ «Укрзалізниця» покладені завдання із здійснення доставки гуманітарної допомоги (за наявності технічної можливості) та здійснення безоплатного перевезення продовольчих товарів і пакувальних товарів для їх фасування для безоплатної видачі населенню згідно з переліком, який формується Мінекономіки відповідно до порядку, який встановлюється АТ «Укрпошта». АТ «Укрпошта» організувала роботу складів у Польщі, Греції, США, Ізраїлі для доставки гуманітарної допомоги з-за кордону. Організація роботи логістичних та складських центрів для цілей забезпечення гуманітарної допомоги не має спеціального нормативного регулювання, тому детальний опис процесів, які реалізуються у діяльності логістичних та складських центрів не представлений [2].

На території України для забезпечення приймання, сортування, транзиту та розподілу гуманітарної допомоги за ініціативи міністерств, центральних органів виконавчої влади, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування та інших державних органів створено численні логістичні хаби та центри зберігання, які діють на базі державних установ, комунальної та приватної форм власності. Існують різноманітні склади (хаби) для першого розвантаження товарів, як правило, вони працюють у прикордонній зоні тилкових і безпечних регіонів (мова йде про хаби у Львівській, Волинській, Закарпатській, Чернівецькій областях, а також хаби в Одеській області), а також інші склади для транзиту та прийому гуманітарних вантажів у військових адміністраціях, органах місцевого самоврядування, у територіальних громадах.

Отже, сьогодні питання надання необхідної гуманітарної допомоги населенню України є не менш важливим, ніж питання забезпечення країни необхідною військовою зброєю для відсічі російській агресії. Очікується, що гуманітарна криза загостриться через низку факторів: масовий вихід населення із районів активних дій, зростання рівня

безробіття, руйнування засобів життєзабезпечення та критичної інфраструктури в деяких районах, часткове або повне закриття бізнесу тощо. Відповідно, пропорційно зростатиме і обсяг потреб у гуманітарній допомозі. Усе це вимагає від України створення ефективної системи надання такої допомоги населенню.

У перші місяці війни система доставки гуманітарної допомоги, яка працювала до 24 лютого 2022 року, постраждала і продовжує зазнавати кардинальних змін. Поряд з новоствореним суб'єктом, Координаційним штабом з гуманітарних та соціальних питань при Офісі Президента України, який певною мірою централізував процес забезпечення міжнародною гуманітарною допомогою, координаційні та організаційні функції, пов'язані з реалізацією гуманітарної допомоги для цивільного населення, сьогодні паралельно виконує низка інших органів виконавчої влади, у тому числі центрального рівня – Мінсоцполітики, Мінреінтеграції, Мінекономіки, Міністерство молоді та спорту України та інші.

Список використаних джерел

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 16.06.2022 р. № 1192-XIV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 27.10.2022 р.).

2. Механізм надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка, Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. – 75 с.

3. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2022 р. № 174 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p#Text> (дата звернення: 27.10.2022 р.).

4. Саволайнен В. І. Отримання, надання, оформлення, розподіл і контроль гуманітарної допомоги. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35969#:~:text=Водночас%2C%20гуманітарна%20допомога%2C%20що%20надається,за%20митне%20оформлення%20таких%20вантажів (дата звернення: 27.10.2022 р.).

5. Сушко Д., Бачило В. Гуманітарна допомога: документальне оформлення, облік та відповідальність. URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/12264_gumantarna-dopomoga-dokumentalne-oformlennya-oblk-ta-udpovdalnst (дата звернення: 27.10.2022 р.).

Василенко В. В.,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв,

Науковий керівник:

Озерський І. В.,
д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного
та кримінального права і процесу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв,
академік Міжнародної кадрової академії,
академік Національної академії наук вищої освіти України

ПРАВОВИЙ СЕГМЕНТ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Зараз неможливо бути байдужим до подій, що відбуваються в Україні. Кожен намагається впоратися зі своїми переживаннями та робити все, що в силах задля наближення перемоги. Значна частина людей приєдналася до волонтерського руху, щоб допомагати тим, хто цього потребує.

Дослідниця волонтерської діяльності Т. Лях вважає, що одним із найважливішим ресурсів людей у волонтерстві є добровольці. Головним стрижнем волонтерства є його безкоштовність. Волонтерство є фундаментом будь якої суспільності. Важко уявити громадські організації без безпосередньої участі добровольців й благодійність взагалі, без них унеможливується також якісний громадський контроль в прийнятті рішень влади та бізнесу. Без волонтерів не вистачає потуги для будівництва якісного суспільства, бракує сили і часу для людей, які реально мають потребу в допомозі, за мало мистецького потенціалу при вирішенні соціальної проблематики [1].

Волонтерська діяльність здавна цінується в світі, часто отримує високий рейтинг ООН як результат своєї інтенсивної ресурсної здатності, а сама тематика волонтерства впродовж останніх 10 років часто розглядається Асамблеєю ООН. В Україні волонтерська діяльність зародилася ще в перші роки незалежності. Вперше в національному законодавстві закріпили діяльність волонтерів в 1992 році. У цьому ж році було створено службу «Телефон довіри», що базувалася виключно на праці волонтерів. Згодом виникла низка організацій задля реалізації соціальних проектів для малозабезпечених та незахищених верств населення.

Вперше в Україні офіційно затвердили волонтерську діяльність постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року

«Положення про волонтерську діяльність у галузі надання соціальних послуг» [2]. Лиш в 2011 році Верховна Рада України прийняла Закон України (далі – ЗУ) «Про волонтерську діяльність» [3].

«Перший сильний імпульс волонтерства в нашій державі можна пов'язати з футбольним чемпіонатом Євро 2012. Черговий імпульс, спричинили події Євромайдану та війною на сході України від 2014 року, повномасштабної війни РФ від 24 лютого 2022 року та має небачений масштаб. Що стосується волонтерського руху допомоги українським військовим, то початок відліку можна провести волонтерський рух протягом Революції гідності, після анексії РФ Криму в 2014 році. Приблизним етапом утворення напрямленої системи по допомозі Українській армії можна відзначити відрізок травень-червень 2014 року, а з початком повномасштабної війни російської федерації проти України, 24 лютого 2022 року, волонтерський рух активізувався, так би мовити, в повну силу. І якщо станом на 2017 рік, згідно з опитуваннями, четверта частина українців мали досвід волонтерства, то після повномасштабного вторгнення росії волонтером є чи не кожен громадянин України» [4].

Для нашої країни волонтерство є масово поширеним, бо це потужний соціально-суспільний рух, спроможний взяти на себе вирішення багатьох проблем. Головну роль у зміцненні позиції добровольців та формування позитивного ставлення громадськості до їх діяльності відіграє впровадження системи популяризації діяльності волонтерів. Волонтерська діяльність має значний потенціал та величезне значення для розвитку територіальної громади і є однією з ефективних форм розвитку громадянського суспільства.

«В Україні волонтерський рух – одна з найефективніших форм роботи місцевих адміністрацій та органів виконавчої влади з різними категоріями клієнтів. Він є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій поєднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо. Така діяльність потребує від добровольців не лише бажання та наявності вільного часу, а й певних знань з психології, соціальної педагогіки, соціології, медицини, юриспруденції тощо; волонтери повинні володіти навичками спілкування з різними прошарками населення, знайомитись із кращим, як вітчизняним, так і зарубіжним досвідом роботи, тому залучення потужного ресурсу, яким виступає волонтерський рух до реалізації соціальної

роботи на місцевому рівні надасть можливість безперервного особистісного розвитку добровільців, а також слугуватиме опорою та партнером органам місцевого самоврядування в підвищенні якості надання соціальних послуг жителям територіальних громад [5].

Справа в тому, що на діяльність волонтерів впливає чимало факторів: як внутрішніх (соціально-психологічний стан самого волонтера), так і зовнішніх – державні рішення, перебіг подій на світовій арені та інше. Одним з національних рішень, що поставило під загрозу існування в Україні волонтерського руху – було рішення Національного Банку України (далі – НБУ) від 21 липня 2022 року про ліміти на зняття готівки та розрахунки карткою за межами України [6]: «Установлено щомісячний ліміт на розрахунки за кордоном із використанням гривневих платіжних карток у розмірі 100 тис. грн (в еквіваленті) з усіх рахунків клієнта в банку, відкритих у національній валюті. Це обмеження не відчує переважна більшість громадян, які перебувають за кордоном. Сума до 100 000 встановлена на кожні 30 днів».

Громадянське суспільство України своїми зверненнями до рішення НБУ призвело до того, що Нацбанк 6 серпня 2022 року зняв обмеження для фізосіб-волонтерів [7]. Для здійснення закупівель за кордоном мають бути дотримані наступні вимоги:

- операції за рахунком волонтера є типовими для цієї фізичної особи та обсяг операцій, що здійснювалися за її рахунками, перевищував еквівалент 100 тис. грн на місяць до 21 липня 2022 року;

- подання до банку листа від державного органу або військової частини щодо співпраці з волонтером та замовлення товарів відповідного призначення, якщо сума такої операції перевищує еквівалент 400 тис. грн на місяць;

- надання орієнтовної вартості (розрахунку) товару та строків виконання замовлення;

- інформування волонтером банку щодо збору коштів з метою оплати продукції.

Зазначимо, що громадянки України, які мають спеціальність із затвердженого Міністерством оборони України списку [8], віком 18–60 років з 1 жовтня 2022 року повинні стати на військовий облік. Звісно стати на військовий облік – не означає поїхати на фронт. Проте беручи до уваги, що переважна більшість жінок займається волонтерством, вважаємо законодавчою прогалиною відсутність особливих норм щодо відстрочки від мобілізації для волонтерів, як жінок, так і чоловіків.

Проаналізувавши положення Законів України «Про волонтерську діяльність» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [9] з'ясувалося, що не звільняються від мобілізації особи, які є волонтерами. Але

вони мають свою роль та свої завдання в тилу: рятують людей та тварин, розчищають завали від обстрілів, доставляють їжу та медикаменти, евакуюють людей, збирають кошти для купівлі необхідного оснащення для військових, піднімають економіку країни, вливають гроші в бюджет, та допомагають у вирішенні багатьох проблем.

З метою надання волонтерам особливих гарантій під час мобілізації (окрім четвертої хвили) у випадку воєнного стану, пропонуємо:

– *внести зміни до п. 4, ч. 4, ст. 7 ЗУ «Про волонтерську діяльність» виписавши її наступним чином:*

4. Волонтер має право на:

«Отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації».

Примітка. «Волонтер здійснює волонтерську діяльність на суто безкоштовній, благодійній основі без покриття різних витрат волонтера».

– *внести зміни до п. 1, ч. 15, ст. 23 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»:*

Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані:

«особи, що займаються волонтерською діяльністю на постійній основі з отриманням посвідчення волонтера, а також інші військовозобов'язані або окремі категорії громадян у передбачених законом випадках».

Отже, волонтерство – один із найефективніших засобів допомоги як в контексті соціально-психологічної, так і загально-суспільної діяльності. Волонтерський рух, пов'язаний із російським вторгненням, здобув велике суспільне, державне та національне визнання. Бути волонтером – це честь. Важливою складовою робіт волонтерів є формування позитивного ставлення громадськості до їх діяльності. Це відіграє чималу роль у популяризації волонтерства. На діяльність волонтерів справляє вплив багато внутрішніх та зовнішніх чинників, тому державі варто враховувати інтереси волонтерів при прийнятті відповідних рішень. З виявленням законодавчої прогалини щодо статусу волонтера під час воєнного стану й безпосередньої мобілізації, було запропоновано внести відповідні зміни до законодавства.

Список використаних джерел

1. Лях Т. Л. Волонтерські групи як ресурс соціально-педагогічної діяльності державних і громадських організацій. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін. / за ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Центр навчальної літератури, 2006. С. 130–139.

2. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 року № 1895. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/3680671> (дата звернення: 08.08.2022).

3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 08.08.2022).

4. Кухарук О. Ю. Особистісні якості як передумова волонтерської діяльності в часі війни : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія». Тернопіль: ТНТУ, 2022. 64 с. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38363/4/Dyplom_Kuharuk_%20O_Y_2022.pdf (дата звернення: 03.08.2022).

5. Сіньова Л. М. Соціально-правові основи волонтерської діяльності в Україні. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: зб. наук. праць. міжнар. наук. -практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханик-Посполітак. Київ, ВД Дакор, 2017. 238 с. URL: <http://center-social-law.com/handle/123456789/362> (дата звернення: 03.08.2022).

6. НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США на новому рівні та вжив низку додаткових заходів для збалансування валютного ринку та підтримання стійкості економіки в умовах війни. Національний банк України : *веб-сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyinyi-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivni-ta-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykosti-ekonomiki-v-umovah-viyni> (дата звернення: 03.08.2022).

7. Національний банк здійснює кроки для підтримки діяльності волонтерів та бізнесу. Національний банк України : *веб-сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zdiysnyuye-kroki-dlya-pidtrimki-diyalnosti-volonterv-ta-biznesu> (дата звернення: 07.08.2022).

8. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями : Наказ Міністерства оборони України від 11.10.2021 № 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text> (дата звернення: 08.08.2022).

9. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 08.08.2022).

СУБ'ЄКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ФУНКЦІЙ НАД ЇХ ЗАСТОСУВАННЯМ

Слід зауважити, що у кримінальному процесуальному законодавстві України відсутнє визначення поняття термінологічної конструкції суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій у цій царині, однак вживаються інші терміни: «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «сторонні кримінального провадження». Як зазначає В. Пожар, немає і не може бути суб'єкта кримінально-процесуального права, що існує незалежно від участі в провадженні у конкретній справі. Поза цією участю, поза процесом, на думку автора, неможливо мати і здійснювати (виконувати) процесуальні права і обов'язки [1, с. 468].

Зважаючи на наукову позицію О. Кіпера, щодо розуміння широти полярності поняття «суб'єктів кримінального провадження» [2, с. 13], вважаємо, що «суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням» є його складовою у співвідношенні частина (*суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням*) до цілого (*суб'єкти кримінального провадження*).

З'ясувавши сутність і зміст поняття «суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням», стає можливим перейти до їх класифікації. Як цілком слушно зауважує Д. Приймаченко, «в результаті класифікації відбувається приріст знань про досліджуваний об'єкт або накопичені знання створюють певну систему, що дозволяє більш чітко відобразити його особливості» [3, с. 258]. Відповідно у філософії поняття «класифікація» використовується для позначення засобу або процесу розбиття множини (класу) об'єктів на підмножини (підкласи) за певними ознаками. Слід зазначити, що класифікація (типологія) може бути здійснена за різними ознаками (підставами), тобто так званими критеріями класифікації, під якими в науково-

правових колах розуміють певні риси й особливості того чи іншого суб'єкта, на підставі яких можливе його об'єднання в певні класифікаційні групи, визначення як спільних, так і відмінних ознак кожної з них [4, с. 275].

Відповідно запропонованої нами термінологічної конструкції «суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням» до суб'єктів (ініціаторів) застосування заходів забезпечення кримінального провадження необхідно віднести: слідчого (детектива НАБУ), дізнавача та керівника органу досудового розслідування, а до суб'єктів здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням – прокурора (процесуального керівника) та слідчого суддю. Таке положення варто відобразити у ч. 1 ст. 3 КПК України (назва – «Визначення основних термінів кодексу»), доповнивши її пунктом «27» та викласти його в наступній авторській редакції: 27) «суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням»: *Суб'єкти (ініціатори) застосування заходів забезпечення кримінального провадження: слідчий (детектив НАБУ), керівник органу досудового розслідування, керівник слідчого підрозділу, керівники уповноважених оперативних підрозділів, дізнавач. Суб'єкти здійснення контрольно-наглядових функцій над застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження: прокурор (керівники прокуратур різного рівня, прокурор (процесуальний керівник), слідчий суддя та суд.*

Список використаних джерел

1. Пожар В. Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження» та його співвідношення з суміжними поняттями. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук. конф. проф. викл. складу (16–17 травня 2013 р.). Т. 2. /відп. за вип. д. ю. н., проф. В. М. Дрьомін. Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. : Фенікс, 2013. С. 467–468.
2. Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с.
3. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2007. 468 с.
4. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні : монографія. Харків. : ХНУВС, 2010. 654 с.

Доній А. А.,
студентка 2 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Наразі дослідження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання є актуальним в Україні. По-перше, це зумовлено євроінтеграцією, наближення до стандартів правового регулювання Європейського Союзу. По-друге, на це впливає посилена міграція населення. Зокрема це пов'язано з суспільно-політичними умовами сучасного світу, а особливо в нашій країні. Це підвищує потребу у вивченні проблематики цих прав, їхнього своєчасного і належного нормативного регулювання та його вдосконалення. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання є важливими елементами правової системи демократичної держави.

Нормативними джерелами прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання є міжнародні нормативно-правові акти у сфері прав людини, наприклад, Загальна декларація прав людини, що проголошує ці права в широкому значенні, а саме ст. 13 констатує, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави та має право покинути будь-яку країну, включно й свою власну, і повертатися у свою країну [1], в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права ці права викладені стосовно осіб, що на законних підставах перебувають на території держави, а саме ст. 12 гарантує кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, у межах цієї території, право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання та право покидати будь-яку країну, включно свою власну [2], слід додати ще Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та Протокол № 4. Крім цього можна згадати Конвенцію про статус біженців, Конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. В національному законодавстві ці права закріплені в статті 33 Конституції України, яка проголошує: кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [3]. Але багато науковців вважає, що таке формулювання гарантування свободи пересування у чинній редакції ст. 33 КУ потребує доопрацювання, адже є неповним, а саме те, що в Конституції не визначено конкретні обмеження у праві на свободу пересування, а покладається це на регулювання закону, що може призвести до зниження конституційного захисту свободи пересування звичайним законом, а також це часто може нівелюватися адміністративними правилами. Закон, що регулює питання порядку здійснення свободи пересування та вільного вибору місця проживання та встановлює випадки їх обмеження, був прийнятий 10 грудня 2003 року. Це Закон України «Про свободу пересування». Крім цього питання, пов'язані з цими правами регулює Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року. В ньому викладений порядок реалізації права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, оформлення документів для поїздок закордон тощо. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про імміграцію» регулюють здійснення права на свободу пересування та права на вільний вибір місця проживання безпосередньо іноземцями і особами без громадянства.

Окреме місце у цьому питанні займає Цивільний кодекс України. Саме там визначається право кожної фізичної особи на свободу пересування та на місце проживання, тлумачиться дефініція місця проживання, а також прописані особливості здійснення цих прав певними категоріями осіб, а саме недієздатними та неповнолітніми.

Свобода пересування супроводжувала історію розвитку людства, починаючи ще зі Стародавніх часів. Правове регулювання даного права з'являється після виникнення перших державних утворень. Також варто приділити увагу тому, що утворення та розвиток основних принципів цих прав пов'язані з правовим статусом особи і містять декілька елементів: право на в'їзд або повернення в державу, свобода пересування та вільний вибір місця проживання в межах країни, право залишати країну та транзитного проїзду по її території [4, с. 19].

Потреба у вільному пересуванні осіб першочергово виникла саме у працівників для доступу на ринок праці. Потім це право поширилось на членів їхніх сімей, а потім і на інші категорії населення. А вже після утворення Європейського Союзу зв'язок цього права з працею зник. Воно стало невіддільною рисою європейського громадянства.

Важливим юридичним актом, який містив важливі передумови для формування прав на свободу пересування та вільний вибір місця

проживання була Велика хартія вольностей 1215 року. В ній містились гарантії права вільно виїздити з та в'їжджати до Англії для купців, сплачуючи лише законне мито. Крім цього були передбачені деякі обмеження для деяких категорій осіб та в інтересах національної безпеки. Важливим етап у становленні цих прав було запровадження паспортної системи. Вперше документ, який посвідчує особу, тобто паспорт, був запроваджений в Англії та Швейцарії в 15 столітті.

Ці права стали вже невід'ємною частиною нашого життя, тому багато хто не замислюється над їхнім змістом, допоки не з'явиться загрози їхньої втрати. На законодавчому рівні дефініція «свободи пересування» закріплена в ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про свободу пересування»: це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом. В цьому визначенні багато науковців вважає недоцільним використання слова «переміщення», адже згідно з дослідженнями Комісії ООН з прав людини цей термін вживається для позначення насильницьких дій, які порушують право жити на своєму місці. Крім цього, аналізуючи визначення, можна зробити висновок, що для реалізації цього права необхідна певна передумова – законність перебування на території України. Тож для громадян України не потрібне виконання певних вимог чи умов для здійснення права на свободу пересування, а іноземці повинні забезпечити виконання умов, які визначені законом, щодо законності перебування на території країни.

Крім визначення даного права на законодавчому рівні, також існує багато тлумачень різних вчених. Наприклад, О. Ф. Динько пояснює свободу пересування у двох значеннях. У вузькому – це конституційно-правова категорія, під якою мається на увазі самостійний вибір фізичною особою варіанту здійснення будь-якого переміщення, а у широкому – це поняття також охоплює вільний вибір місця проживання в межах країни, право вільно залишати територію країни та повертатися туди, залишати та відновлювати громадянство певної країни тощо [5, с. 6]. Деякі науковці припускають, що саме можливість перебувати в будь-якому місці, відвідувати його або обирати в якості місця проживання є предметом свободи пересування.

Також в ст. 3 Закону України «Про свободу пересування» міститься законодавче закріплення визначення права на вільний вибір місця проживання, а саме: це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на

території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати. Серед юридичної літератури також існують свої визначення, наприклад, пропонується таке тлумачення: це право фізичної особи обирати місце проживання, змінювати або іншим способом використовувати його в межах, які передбачені законом чи не суперечить моральним засадам суспільства, вимагати від інших не порушення цього права, а в іншому випадку вимагати його захисту.

У законодавчому визначенні використовуються терміни «місце проживання» та «місце перебування». Під першим розуміється житло, де особа переживає (постійно або тимчасово), яке розташоване на певній території, а під іншим – саме адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає менше 6 місяців на рік.

Свобода пересування та свобода вибору місця проживання мають різне значення, але вони нерозривно пов'язані, саме тому ці два поняття використовують разом в нормативно-правових актах. Деякі вчені навіть ототожнюють дані два терміни. Без змоги здійснення права на свободу пересування неможливо буде реалізувати право на вільний вибір місця проживання. Але крім цього, неможливою буде реалізація і інших прав людини без попередньої реалізації права на свободу пересування. Так само реалізація права на свободу пересування залежить від права на свободу та особисту недоторканність, яке закріплене в статті 29 Конституції України. Тож можна зробити висновки, що права людини є взаємопов'язаними та утворюють органічну систему. Так можливість реалізації виборчих прав, права на житло, можливість отримання додаткових пільг, права на судовий захист тощо залежить від місця проживання [6].

Отже, в сучасних умовах вивчення та розуміння прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання є дуже актуальним. Вони почали своє формування ще в Стародавні часи і крізь століття тлумачення цих прав змінювалось. Права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання знайшли своє правове закріплення в ряді міжнародних правових актах, Конституції України та Законах України. Ці права є передумовами для реалізації інших конституційних прав людини.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Анисимова М. Ф. Право на свободу передвижения и свободный выбор местожительства в Украине: история, современное состояние и перспективы развития / М. Ф. Анисимова. – Запорожье: Дикое Поле, 2005. – 207 с.

5. Динько О. Ф. Зміст і гарантії забезпечення реалізації свободи пересування людини та громадянина в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12. 00. 02 "конституційне право" / О. Ф. Динько. – К, 2003. – 18 с.

6. Голубка І. І. Право на свободу пересування: окремі теоретико-правові аспекти. Порівняльно–аналітичне право. 2015. № 5. С. 58–61.

УДК 343.163

Кирилова О. О.,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ГЕНЕЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дослідження генези нормативно-правового регулювання діяльності прокурора в кримінальному процесі слід розглядати у контексті історичних, соціально-економічних періодів розвитку суспільства. Аналіз даної проблематики дасть змогу, передусім, зрозуміти закономірності та спрогнозувати перспективи розвитку правового статусу прокурора у кримінальному процесі.

Розглянемо детальніше різні етапи становлення та розвитку прокуратури в Україні.

М. Я. Мавдрік виділяє етапи становлення та розвитку прокуратури в Україні: 1) становлення прокуратури за часів перебування України у складі Російської імперії та інших держав; 2) нормативно-правове закріплення правового статусу прокуратури за часів боротьби України за незалежність у 1917–1921 роках; 3) створення і розвиток прокуратури в радянській Україні; 4) нормативно-правове оформлення прокуратури в Конституції та законах незалежної України [1, с. 23].

Шестопалов Р. М. виокремлює період правозахисної діяльності прокуратури незалежної України, який умовно поділяє на два етапи:

доконституційний (1991–1996 р.) та післяконституційний (з 1996 р. до теперішнього часу). Однією з форм реалізації правозахисної діяльності прокуратури незалежної України на післяконституційному етапі автор називає судове представництво прокурором у суді прав громадян та інтересів держави [2, с. 149].

В. В. Сухонос робить висновок про те, що в Україні в різні часи існували три типи прокуратури, а саме: прокуратура наглядового типу (основна функція – нагляд за дотриманням законів); прокуратура обвинувального типу (основна функція – забезпечення кримінального переслідування); прокуратура змішаного типу (обидві функції – нагляд і забезпечення кримінального переслідування – властиві однаковою мірою) [3, с. 44].

Вчена М. В. Черноусько за об'єктом спрямованості галузевого законодавства виділяє наступні історичні етапи становлення органів прокуратури: державоцентричний етап – основним об'єктом охорони і захисту якого є держава (або ж особа її очільника) та її інтереси (державоцентричний етап у розвитку прокурорського нагляду); антропоцентричний етап – основним об'єктом охорони і захисту виступає людина (антропоцентричний етап у розвитку прокурорського нагляду). Перший етап мав місце на території сучасної України до 28. 06. 1996 року, тобто до прийняття Конституції України, тоді як другий етап охоплює період з 28. 06. 1996 року і до сьогодні. Зі свого боку цей період умовно можна поділити на дві стадії: до прийняття КПК 2012 року та після його прийняття [4, с. 56].

Кравчук В. М. у розвитку прокуратури України виділяє п'ять періодів: виникнення та розвиток функцій прокуратури в часи козацької держави (війти, бургомістри, згодом – інститут «інстигаторства») – період Української козацької держави; прокуратура на українських землях за часів Російської імперії – період перебування України у складі Російської імперії; прокуратура в часи УНР – період відродження Української держави на початку ХХ ст. ; радянська прокуратура – радянський період; прокуратура сучасної Української держави – період становлення і розвиток суверенної, незалежної України [5, с. 84].

Оцінюючи в цілому позитивно вищезазначені думки вчених, які у своїх працях детально аналізують етапи, періоди, епохи, моделі прокуратури, а також враховуючи ретроспективне законодавство пропонуємо виділяти три періоди розвитку прокуратури: дорадянський період (1579–1917 р. р.); радянський період (1917–1991 р. р.); сучасний період (1991 р. по сьогоднішній час).

На території України інститут прокуратури зароджується у ХVІІІ ст. Так, наказами російського царя Петра I від 2 та 5 березня 1711 р. в Росії

та пізніше на підлеглий їй українській території впроваджується інститут фіскалату, який поступово було видозмінено в інститут прокуратури [6, с. 247].

За часів Литовських статутів на українських землях відбулося виокремлення певної групи «спеціалістів» у сфері правозастосування. Такому державно-правовому інституту як «інстигатор» відводилася особлива роль. Передусім – це служіння інтересам правосуддя (обвинувачення, захист): його повноваження тісно перепліталися з судовим процесом і такими інститутами судового представництва як речник та уповноважений [7, с. 237].

Запроваджений на західноукраїнських землях у 1849 р. (значною мірою внаслідок реформ у кримінальному процесі Австрії) інститут прокуратури пережив декілька етапів реформування, та із 1873 р. до розпаду Австро-Угорщини в 1918 р. фактично являв собою цілісну та досить добре організовану систему державних органів зі значним обсягом повноважень, передусім, у кримінально – правовій сфері. Функціонувала прокуратура при судах та підпорядковувалася органам юстиції [8, с. 186].

Важливим періодом розвитку прокуратури в Україні є доба відродження Української держави на початку ХХ ст., Української Народної Республіки, Української Держави, Директорії Української Народної Республіки, Західноукраїнської народної республіки та Української Соціалістичної Радянської Республіки. Цей період хоч є і нетривалим за часом, проте вагомим за масивом запроваджених заходів: розробкою нормативно-правової бази, введенням організаційно–штатних структур і на цій основі створення державно-правових інститутів, у тому числі й прокуратури. Відбулися події виняткової історичної ваги, і водночас здобуто важливий досвід державотворення в Україні [9, с. 5].

Прокуратура у радянський період входила до складу виконавчої гілки влади (1922–1924 рр.), судової гілки влади (1924–1933 рр.) і досить тривалий час перебувала у статусі незалежного державного органу (1936–1991 рр.). Так, зважаючи на історико-правову традицію, можна стверджувати також про власну, українську типологію прокуратури на основі досвіду різних періодів та етапів державотворення [10, с. 72].

Період розвитку прокуратури в радянську добу був доволі тривалим, проте неоднозначним, оскільки охоплював низку різних етапів, зокрема: етап зародження соціалістичної державності та права (1921–1929 рр.); етап панування тоталітарного режиму (1929–1938 рр.); етап Другої світової війни (1939–1945 рр.); етап повоєнних років та десталінізації

(1945 – перша половина 1960-х рр.); етап неототалітарного режиму (середина 1960-х – середина 1980-х рр.); етап перебудови (1985–1991 рр.).

Радянський період розвитку інституту прокуратури в Україні характеризується також тим, що на різних етапах цього періоду прокуратура посідала різні місця в державно-правовому механізмі України. На першому етапі вона була елементом української державності, оскільки Генеральний прокурор, будучи одночасно Міністром юстиції, входив у цій якості до складу уряду України. На другому етапі радянського періоду Прокуратура УРСР уже не була складовою частиною державно-правового механізму УРСР, а разом із прокуратурами інших союзних республік становила систему органів прокуратури СРСР, що, зі свого боку, входила як важлива ланка в механізм державної влади Союзу РСР [11, с. 26].

Проголосивши свою незалежність, Україна першою серед колишніх республік СРСР 5 листопада 1991 року прийняла Закон «Про прокуратуру», який набрав чинності 1 грудня 1991 року. Цей закон визначав систему, повноваження, а також завдання та функції самостійних органів прокуратури України, що стало початком новітньої вітчизняної історії органів прокуратури. Розвиток законодавства про прокуратуру, розпочатий з набуттям незалежності, набув нового імпульсу після прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України, яка визначила прокуратуру як єдину систему [12]. У Конституції України регулюванню організації і діяльності прокуратури було присвячено самостійний розділ (VII «Прокуратура»). У ст. 121 Основного закону містився перелік функцій прокуратури.

При вступі до Ради Європи 9 листопада 1995 р. Україна взяла на себе зобов'язання змінити роль і функції прокуратури шляхом перетворення цього інституту на орган, що відповідає принципам Ради Європи [13]. Подібні ж положення містяться в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС [14]. Як уже зазначалося, Конституція України 1996 року не віднесла прокуратуру до законодавчої, виконавчої або судової гілок державної влади, вона займала самостійне місце в системі державних органів. На такий висновок наштовхувало те, що в Основному Законі статті, присвячені прокуратурі, було виділено в окремий розділ. І навіть, із прийняттям 14 жовтня 2014 р. нового Закону України «Про прокуратуру» питання щодо місця та ролі прокуратури України залишалося не вирішеним [15].

Відповідно до змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 р. [16], які набрали чинності 30 вересня 2016 р. кардинально змінився конституційно-правовий статус прокуратури України. А саме, загальноприйняте поняття «прокуратура України» замінено на поняття

«прокуратура в Україні», оскільки у статті 131–11 тексту нової редакції Конституції України визначає, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [12].

Також, слід зауважити, що з набранням чинності КПК України 2012 року правоохоронна система держави «отримала двох прокурорів», однакових за процесуальною назвою та різних за процесуальними повноваженнями: прокурор – процесуальний керівник досудовим розслідуванням; прокурор – керівник органу прокуратури. Незважаючи на загальні тенденції до самостійності прокурора – процесуального керівника, кримінальний процесуальний закон залишив досить вагомі важелі для впливу керівника прокуратури на рішення підлеглих, відтак звужуючи, а подекуди і зводючи нанівець «самостійність» процесуального керівника. І така ситуація впливу на процес розслідування спостерігається не в межах району чи міста, а в масштабах держави – від рядового працівника прокуратури до Генерального прокурора [17, с. 107].

Отже, чинний кримінальний процес наповнено новими змагальними елементами. Змінилася філософія правового регулювання і реалізації норм кримінального процесуального права від тоталітарного процесу з пануванням у ньому прокурора як на досудових, так і в судових стадіях у напрямі забезпечення конституційних прав та законних інтересів учасників кримінального провадження і реальної дії принципу верховенства права з одночасним обмеженням повноважень прокурора і надання йому статусу сторони у процесі, яка, з одного боку, є рівноправною зі стороною захисту, а з іншого – має «сильніші» повноваження. Відбулися інші значні (як, наприклад, у випадку з об'єднанням досудового розслідування і оперативно–розшукової діяльності) чи менш значні зрушення у правовому регулюванні процесуальної діяльності загалом і діяльності прокурора зокрема (запровадження процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням) [18, с. 27].

Оцінюючи в цілому позитивно вищезазначені думки вчених, які у своїх працях детально аналізують етапи, періоди, епохи, моделі прокуратури, а також враховуючи ретроспективне законодавство пропонуємо виділяти три періоди розвитку прокуратури: дорадянський період (1579–1917 р. р.); радянський період (1917–1991 р. р.); сучасний період (1991 р. по сьогоднішній час).

Список використаних джерел

1. Мавдрик М. Я. Становлення та розвиток прокуратури України як інституту захисту прав і свобод людини і громадянина. Вісник Харківського університету внутрішніх справ. 2012. № 3(58). С. 22–35.
2. Шестопалов Р. М. Історичні передумови становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 143–152.
3. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку: монографія. Суми: Університетська книга, 2008. 447 с.
4. Чорноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 259 с.
5. Кравчук В. М. Прокуратура України як орган державної влади: інституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. К., 2012. 200 с.
6. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2007. 471 с.
7. Сокольська О. В. Інститут судового представництва у Великому князівстві Литовському. Південноукраїнський правовий часопис. 2008. № 4. С. 236–238.
8. Твердохліб М. Г. Участь прокурора в кримінальному провадженні в суді на Буковині та Галичині (1849–1918 рр.). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 2(3). С. 184–187.
9. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917–1920: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 208 с.
10. Кравчук В. М. Прокуратура України як орган державної влади: інституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10, Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. К., 2012. 200 с.
11. Мичко М. І., Давиденко Л. М. До питання про становлення і розвиток інституту прокуратури в Україні. Науковий вісник ВДУ. Юридичні науки, 1998. С. 26–31.
12. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 –ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 25.04.2021).
13. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї РЄ щодо заявки України на вступ до Ради Європи від 26 вересня. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_5_90. (дата звернення 21.10.2022).
14. Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом): Указ Президента України № 148/98 від 24 лютого 1998 р. Офіційний вісник України. 1998. № 8.

15. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. (дата звернення 26.04.2021).

16. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532.

17. Столітній А. В. Практичні аспекти розмежування поняття нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, і процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 6–2, Т. 4. С. 105–109.

18. Юрчишин В. М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00. 09; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2016. 443 с.

УДК 336. 226

Климчук А. В.,
студентка 4 курсу,
юридичний факультет,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВСТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ ЯК ТИМЧАСОВОГО ПОДАТКУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Від початку збройної агресії на території України військовими силами російської федерації з'явилася потреба в додатковому шляху бюджетного надходження, саме тому українським урядом було розроблено військовий збір як тимчасовий податок для реформування армії, військових потреб держави, розвитку обороноздатності. Наявність військового податку – це світова практика. Першою країною, яка ввела військовий податок, була Іспанія. Вони використали систему воєнно-податкових марок ще в 1874 році. Основна ціль військового збору – це перетворення та укріплення Збройних сил України. На сьогоднішній день через повномасштабну війну, що відбувається на території України, окупацію та постійні терористичні обстріли з боку росії, військова сфера стає одним із пріоритетним напрямків розвитку України для встановлення стабільності бюджетного процесу.

Мета встановлення військового збору є цілком обґрунтованою, проте враховуючи, що даний загальнодержавний збір є відносно новим у податковому законодавстві України, він є недостатньо дослідженим не зважаючи на певні проблемні моменти його запровадження. Окремі питання були розглянуті такими науковцями як М. Т. Білуха,

Л. Г. Маркова, З. Д. Овчарик, Л. В. Острівна, Є. В. Ігнатенко, В. В. Сопка та інші.

Воєнні дії передбачають собою появу нових реалій, конкретних змін не лише в повсякденному житті людей, але і правовому. У тому числі це стосується і фінансового права, як частини українського законодавства, що регулює національний бюджет, податки, витрати на придбання. На тлі військових дій з'являється потреба в новому шляху наповнення бюджету, таким чином влітку 2014 року з'являється новий тимчасовий податок – військовий збір, що було встановлено відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів» №1621–VII від 31.07.2014 року. Результатом таких змін стає новий порядок оподаткування доходів громадян.

Законодавство України визначає військовий збір як загальнодержавний податок, який сплачується фізичними особами-резидентами та фізичними особами-нерезидентами з доходів, що визначаються Податковим кодексом України. Після введення в 2014 році даного податку ним почали обкладати доходи фізичних осіб на території України, що є основним обов'язком громадянина відповідно до Конституції як Основного Закону. Ставка військового збору на той момент становила 1. 5% від нарахованої заробітної плати. Станом на 1 лютого 2022 року до Держказначейства надійшло 2060,5 млн грн. військового збору згідно із оперативною інформацією [1].

Військовий збір – це обов'язковий платіж, який тимчасово ввели під час проведення АТО/ООС у зв'язку із російською агресією на території України, стягується він на основі п. 161 підрозділу 10 Перехідних положень ПКУ [2]. Про тимчасовість свідчить те, що даний податок так і не було введено до переліку загальнодержавних та місцевих податків і зборів, який міститься в ст. 9 і ст. 10 ПКУ, такий збір став доповненням до ПДФО, проте події 24 лютого 2022 року вносять свої корективи до планування державного бюджету і сприйняття громадянами України такого податку, що може в подальшому вплинути на реформування податкового законодавства. Для військового збору немає окремого податкового звіту, він декларується в об'єднаному податковому розрахунку разом із ПДФО та ЄСВ [3]. Військовий збір стягується державою з фізичних осіб та фізичних осіб, які не є громадянами України, але джерелом їх доходів є надходження з України, для покриття частини витрат, спеціальна надбавка до непрямих та прямих податків.

Визначену суму військового збору як виду податку потрібно перераховувати до бюджету відповідно до правил, що устанавлюються для податку на доходу. Якщо дохід виплачується у не грошовій формі,

то збір потрібно заплатити протягом банківського дня, наступного за днем такої виплати. Також, за аналогічним алгоритмом, потрібно сплачувати податок доходу податковим агентом із каси готівкою. У випадку, якщо податковий агент нарахував дохід, але попередньо не платив його, військовий збір потрібно перерахувати до бюджету у строки, які встановлені безпосередньо Податковим кодексом України для місячного податкового періоду, тобто не пізніше 30 числа місяця, наступного за місяцем нарахування доходу [2].

Базою оподаткування визначається нарахований дохід (без утримання ЄСВ і ПДФО) фізичних осіб у формі заробітної плати, інших виплат і винагород, які є отриманими у зв'язку із трудовими відносинами або тими, що виникають у зв'язку із цивільно-правовими договорами. Військовий збір не утримується із благодійних внесків, пенсій, стипендій, державних цільових допомог, в тому числі із зарплат військовослужбовців, тих, хто мобілізований, і виплат, що здійснюються для членів родин осіб, що пов'язані із військовою службою та її наслідками. Не стягується військовий податок також із виплат відпусток по вагітності та пологах, виплат за оренду майна громадян, допомога при похованні. Що стосується питання утримання аліментів – збір проводиться із суми заробітку після утримання з цього заробітку податків. Базою для утримання аліментів є сума заробітної плати, що залишається після всіх належних платежів до бюджету [4].

Орендна плата не оподатковується військовим збором у зв'язку з тим, що здійснюється на підставі договору оренди, відповідно до якого орендодавець передає орендарю майно в користування з плату на певний термін. До списку об'єктів, що не оподатковуються належить також роялті, тобто платежі, що отримуються як винагорода за користування та надання права користування об'єкта інтелектуальної власності, так як це дохід підприємства, а не складова заробітної плати. Винагорода за договором купівлі-продажу також не оподатковується окремо військовим збором, адже такий договір передбачає передачу права власності на майно або товар і результаті сплату за нього певної грошової суми, яка не входить до фонду оплати праці. До списку входить також матеріальна допомога, яка надається окремим працівникам за їхніми заявами у зв'язку із особистими обставинами та містить разовий характер, а от матеріальна допомога, що виплачується систематично всім або більшості працівників – оподатковується [5]. Водночас усе ще є наявною проблема з тим, що не має спеціального централізованого фонду для військового збору і гроші, що отримуються за цей податок йдуть до державного бюджету, а після на різні статті, серед яких не завжди бувають потреби армії. Крім того, військовий збір

досі не знайшов свого відображення в переліку загальнодержавних податків та зборів, що закріплені у ст. 9 Податкового кодексу України.

Українське законодавство передбачає наявність відповідальності за ненарахування, неутримання, несплату військового збору, у зв'язку із цим виникає фінансова та адміністративна відповідальність у вигляді штрафних санкцій. Усі платники збору зобов'язані забезпечувати виконання своїх податкових зобов'язань у формі та у спосіб, що визначається податковим законодавством. У випадку, якщо платник податків не сплачує суму грошового зобов'язання у вигляді штрафних санкцій, що застосовуються щодо нього на підставі Податкового кодексу чи іншого законодавства, то такий платник податків притягується до відповідальності у вигляді штрафу. Якщо затримка виплати податку до 30 календарних днів включно, наступні за останнім днем строку сплати суми грошового зобов'язання у розмірі 5% погашеної суми податкового боргу, але якщо затримка більше 30 днів – у розмірі 10% погашеної суми податкового боргу [2]. До фінансової відповідальності притягнення платників податків за порушення законів з питань оподаткування, іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не звільняє їх посадових осіб за наявності відповідних підстав від притягнення до адміністративної або ж кримінальної відповідальності. Передбачається відповідна норма Кодексу України про адміністративні правопорушення за неутримання або неперерахування до бюджету сум податку, в тому числі це стосується військового збору, дане порушення тягне за собою попередження або накладання штрафу [6].

Отже, запровадження військового збору в податковому праві України зумовлене військовими обставинами та нетиповими умовами існування країни, складною економічно-політичною ситуацією, що виникли через російське вторгнення на територію України. Військовий збір характеризується встановленням його фіксованої ставки. Варто зазначити, що навіть із запровадженням правового режиму воєнного стану, в податковому законодавстві все ще існує перелік проблемних питань, що потребують вирішення. У першу чергу це стосується включення військового збору до загального переліку державних податків та закріплення відповідно до ст. 9 ПКУ. Також варто звернути увагу на те, що надходження військового збору зараховується до державного бюджету, а не окремого цільового фонду, а отже порушується принцип соціальної справедливості й економічної ефективності. Військовий податок є доречним і важливим для нашої країни, з'являється потреба у обов'язковості такого податку та закріплення його безпосередньо статтями Податкового кодексу України,

аби зникнув характер тимчасовості, а частина бюджету обов'язково йшла на військові потреби незалежно від військового стану.

Список використаних джерел

1. Військовий збір 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/treasury/military>.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Військовий збір. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7401-vyskoviy-zbr>».
4. Як відобразити військовий збір у бухгалтерському обліку. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/42105>.
5. Військовий збір: роз'яснення податківців. URL: https://buhgalter24.at.ua/publ/nalogovuj_uchet/vijskovij_zbir_roz_jasnennja_podatkivciv/3-1-0-367.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. значок номера 8073–X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

УДК 342.9

Колесник В. Д.,
студент магістратури права,
Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ

СУБ'ЄКТИ УПРАВЛІННЯ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ

У дисертаційній роботі К. Ізбаш під суб'єктом управління визначено особу, наділену певною компетенцією або владними повноваженнями, що дозволяють їй втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання [1, с. 12]. Вчена О. Губарева надає більш ширше визначення «суб'єкта управлінської діяльності», вважаючи, що ним «є керівник, який виконує функції цілеспрямування, організації виконання управлінських рішень, координації дій підлеглих, контролю, мотивації, прогнозування та несе персональну відповідальність за успішність виконання поставлених задач із забезпечення конституційного правопорядку, захисту прав та свобод громадян» [2, с. 8]. У свою чергу В. Сухонос, під суб'єктами управління в органах прокуратури пропонує розуміти сукупність органів і працівників, які реалізують функції прийому, переміщення, оцінки та

звільнення прокурорів, а також іншим способом здійснюють управління кадрами [3, с. 9].

Беззаперечним у кадровому розумінні, є визначення «суб'єкта управління» представлене професором М. Якимчуком, що охоплює як поняття «сукупність органів і працівників системи органів прокуратури, які реалізують кадрову функцію шляхом добору, прийому, переведення, оцінки і звільнення кадрів, а також в інший спосіб здійснюють вплив на процеси формування високопрофесійного кадрового складу в органах прокуратури» [4, с. 10]. У такому аспекті управлінські відносини містять як відносини субординації, реординації та координації, так і горизонтальні зв'язки між сторонами управлінських відносин. При цьому за ознакою нормованості соціальних ролей суб'єктів управління тут можуть бути виділені формальні та неформальні управлінські відносини [5, с. 49, 50].

У процесуально-управлінських правовідносинах вертикальної спрямованості ми маємо справу як з прямими (від керівної до керованої), так і зі зворотними зв'язками (від керованої до керівної системи). «Поєднання цих зв'язків» на думку професора В. Долежана, «є корисним для забезпечення єдності прокурорської практики і використання переваг централізації прокурорської системи» [6, с. 60]. Розглядаючи співвідношення управлінської діяльності Генерального прокурора і прокурорів обласних та прирівняних до них прокуратур, професор М. Мичко, вказує на те, що прокурор області на обслуговуваній ним території, є представником Генерального прокурора і в цій якості організує виконання його наказів, розпоряджень і завдань. З іншого боку, прокурор області сам є керівником підлеглих йому органів і вже в цій якості він спрямовує і контролює роботу підлеглих йому прокуратур [7, с. 27].

Що ж стосується горизонтальних наглядово-управлінських та інших процесуально-управлінських зв'язків, то вони виникають з ініціативи одного з суб'єктів у таких випадках: при зверненні прокурорів одних адміністративно-територіальних одиниць до інших територіальних прокурорів, а також територіальних прокурорів до спеціалізованих і навпаки, а також керівників одних спеціалізованих прокуратур до інших з вимогами про витребування і направлення їм необхідних документів, матеріалів, відомостей; одержання і направлення пояснень посадових осіб і громадян (як певного аналогу окремих вимог про допити свідків тощо у кримінальних справах); у разі направлення повідомлень про порушення закону у діяльності об'єктів, на які поширюються наглядові повноваження інших прокурорів, якщо ознаки правопорушень встановлені перевітками виконання законів, при розгляді справ у суді

тощо, для вжиття за ними відповідних заходів реагування у разі, коли це виходить за межі компетенції прокурорів, які їх виявили [18, с. 60, 61].

Таким чином, організація та управління в органах прокуратури є єдиним узгодженими процесом прокурорської діяльності, що передбачає реалізацію постійно повторюваних стадій управлінського та організаційного циклу.

Список використаних джерел

1. Ізбаш К. С. Організаційно-правові засади роботи з персоналом органів досудового слідства МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2008. 23 с.
2. Губарева О. С. Психологічні особливості формування професійної компетентності працівників ОВС: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.06. Харків, 2005. 19 с.
3. Сухонос В. В. Організаційно-правові проблеми кадрового забезпечення органів прокуратури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. Харків, 1999. 20 с.
4. Якимчук М. К. Особливості управління кадрами органів прокуратури України : проблеми правового регулювання. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 1. С. 9–14.
5. Попович Є. Щодо поняття управлінських відносин в органах прокуратури України. *Вісник Академії прокуратури*. 2007. № 4. С. 47–55.
6. Березовская С. Г. Сущность и основные характеристики правовых отношений в сфере прокурорского надзора. *Вопросы теории и практики прокурорского надзора*. Ч. 1. москва. 1975. С. 69–73.
7. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : дис. ... д-а юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2001. 385 с.
8. Долежан В. Співвідношення управлінських і процесуальних відносин у діяльності прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2006. № 9. С. 58–64.

УДК 341.1:339.543](043.2)

Лисенко О. С.,
студентка 6 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СПІЛЬНИЙ ТРАНЗИТ ТА NCTS В УКРАЇНІ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Інтеграція України в Європейський Союз та постійне співробітництво з міжнародними партнерами є причиною постійного вдоскона-

лення національного законодавства та врегулювання деяких суспільних відносин «по-новому». Це стосується і митних правовідносин. Економічна частина Угоди про асоціацію з ЄС однією із головних умов фіксує приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту (далі – Конвенція).

І таке приєднання має дійсно вагоме значення, адже зазначена Конвенція є основою для переміщення товарів між 35 країнами: державами-членами ЄС, країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ/ЕФТА), Туреччиною, Північною Македонією та Сербією. До того ж, процедура спільного транзиту значно спрощує процедуру перетину кордону, адже заповнена митна декларація подається заздалегідь, до виїзду, що в свою чергу зменшує час перебування на митному контролі та, разом із тим, мінімізує черги. Вагомим є і те, що, як правило, ідентифікація товарів забезпечується пломбуванням.

Конвенція про процедуру спільного транзиту дозволяє трейдерам використовувати низку спеціальних транзитних спрощень, таких як: застосування загальної фінансової гарантії, загальної фінансової гарантії зі зменшенням розміру базової суми на 50% або 70%, звільнення від гарантії; можливість відправлення або отримання товару без пред'явлення його митниці («авторизований вантажовідправник», «авторизований вантажоодержувач»), самостійне пломбування на вантаж. На додаток, трейдери мають можливість отримати дозволи на застосування кількох спрощень одночасно.

За положеннями Конвенції під транзитом розуміється «процедура, під якою товари перевозяться під контролем компетентних органів з однієї Договірної сторони до іншої Договірної сторони або до тієї самої Договірної сторони принаймні через один кордон» [1]. Таку ж основу надає нам і Митний кодекс України, зазначаючи транзит як «митний режим, відповідно до якого товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем між митними органами однієї чи кількох країн або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» [2].

Але за-для ефективного функціонування митного режиму спільного транзиту наша держава повинна була запровадити Нову комп'ютерну систему транзиту (NCTS), яка лежить в основі Конвенції. Це є однією з найголовніших передумов для приєднання до останньої. Успішна тестова експлуатація мала відбуватися протягом одного року.

Для того, щоб розпочати таку пробну експлуатацію, необхідно було створити правові передумови та технологічну базу (включаючи інфра-

структуру та програмне забезпечення). Законодавчими передумовами є імплементація правил і процедур, встановлених конвенцією, до національного законодавства.

Перехід на таку систему відбувався поступово, тобто підприємці для контролю доставки використовували звичну митну декларацію ЕЕ та одночасно з нею митну декларацію Т1UA. Така процедура була передбачена Пілотним проектом, участь у якому була добровільною. Вже після початку функціонування нової системи в повному обсязі, підприємці на власний вибір заповнювали першу чи другу декларацію, котра буде подана про транзит товарів. Все ж, з часом очікується повний перехід до нової системи з остаточною зупинкою функціонування її попередниці.

Зрештою, після завершення усіх формальних процедур, 30 серпня 2022 року було прийнято Закон України «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту», де зазначалося, що остання «набирає чинності для України в перший день другого місяця після подання на зберігання офіційного документа про приєднання» [3]. Це дозволило розпочати міжнародне застосування процедури спільного транзиту та NCTS з 1 жовтня 2022 року.

Приєднання до Конвенцій є результатом злагодженої роботи фахівців Мінфіну, Держмитслужби, Національного банку України, Офісу підтримки реформ Мінфіну, фахівців програми EU4PFM.

Наслідком прийняття зазначеного Закону стало внесення численних змін до чинного законодавства України. Ця процедура врегульована Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Зокрема змін зазнали наступні Глави Митного кодексу України: «Глава 2. Авторизований економічний оператор. Спрощення та переваги»; «Глава 3. Рішення митних органів. Інформування та консультування з питань митної справи»; «Глава 4. Оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів»; «Глава 44. Загальні положення щодо забезпечення сплати митних платежів»; «Глава 45. Застосування гарантій, звільнення від гарантії»; «Глава 46. Запит інформації та пред'явлення вимог про сплату митних платежів». Також Кодекс було доповнено новою Главою 45-1, яка має назву «Гарант», яка регулює порядок реєстрації гаранта та її зупинення, скасування й анулювання [4].

В Україні діє Реєстр фінансових гарантів (NCTS) і станом на 30 вересня 2022 року в ньому зареєстровано 16 фінансових установ,

серед яких, зокрема, АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «АЛЬФА-БАНК» та ряд страхових компаній та інших банків. Але вже зараз в деяких із них статус фінансового гаранта анульований. Варто зазначити, що їхня роль в процедурі транзиту є значною, так як суб'єкт процедури повинен надати гарантію для забезпечення сплати боргу, який може виникнути щодо товарів, поміщених під процедуру спільного транзиту. І така гарантія може бути як індивідуальною (покривати лише одну операцію), так і загальною (покриває декілька операцій у формі зобов'язання, наданого гарантом, у разі застосування спрощення) [5].

Уже в жовтні 2022 року Україна представила перші результати міжнародного застосування NCTS у Брюсселі на 188-му засіданні профільної Робочої групи EU-СТС з питань спільного транзиту та спрощення формальностей у торгівлі товарами. Під час своєї презентації представником з нашої держави було повідомлено учасникам робочої групи, що кількість спільних транзитних операцій на початок жовтня 2022 року, як і очікувалося, була не значною. Насамперед це пояснюється необхідністю оновлення загальних гарантій, які вже використовуються компаніями країн-учасниць Конвенції, з метою їх поширення на територію України. В Україні ж лише 4 компанії мають транзитне спрощення «загальна гарантія». Крім того, підприємствам і митникам по обидва боки кордону потрібен певний час, щоб адаптуватися до нових реалій. В той же час, кількість переміщень в Україну та з України з початку місяця наближається до 200, що є досить високим показником початку міжнародного застосування країною режиму спільного транзиту. Найбільше декларацій з митницею призначення в Україні у першій половині жовтня 2022 року оформили Польща та країни Балтії [6].

Таким чином, підсумовуючи наведене, варто зазначити, що для початку повноцінного нормального функціонування й застосування процедури спільного транзиту та NCTS законодавче підґрунтя нашої держави пройшло багато етапів підготовки, було здійснено обговорення щодо ряду тактично-стратегічних питань імплементації положень Конвенції та розгортання відповідного ІТ інструменту, запуску технологічного забезпечення та підготовки фахівців, поетапне залучення бізнесу до нових практик. Так званий митний «безвіз» є великим кроком до подальшого розвитку внутрішньо- та зовнішньодержавних правовідносин, налагодження логістики, торговельних та комерційних мереж. Використання NCTS міцною перешкодою у шахрайстві із супровідними документами під час перевезень, завдяки яким нечесний бізнес ухиляється від сплати митних платежів

Список використаних джерел

1. Конвенція про процедуру спільного транзиту: Конвенція, Міжнародний документ, Зразок, Список, Форма типового документа, Форма, Перелік, Положення від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text (дата звернення: 26.10.2022).
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495–VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 44–45. № 46–47. № 48. Ст. 552.
3. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30.08.2022 р. № 2555–IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 71. С. 136.
4. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 15. 08. 2022 р. № 2510–IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 71. С. 9.
5. Реєстр фінансових гарантів (NCTS) станом на 30.09.2022 року. URL: <https://cabinet.customs.gov.ua/downloadfile/13> (дата звернення: 28.10.2022).
6. Україна представила перші результати міжнародного застосування NCTS у Брюсселі на засіданні профільної робочої групи. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/ncts-26/post/ukrayina-predstavila-pershi-rezultati-mizhnarodnogo-zastosuvannia-ncts-u-briusseli-na-zasidanni-profilnoyi-robochoyi-grupi-982> (дата звернення 28.10.2022).

УДК 338.246.8

Орел В. Ю.,
студентка 4 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану важливим питанням для держави та інститутів громадянського суспільства є забезпечення злагодженої та ефективної діяльності економіки. Найважливішою ланкою економічного добробуту країни є сектор господарської діяльності, а саме суб'єкти господарювання. Український бізнес та бізнес громадян – нерезидентів в період збройної агресії російської федерації підтримує економічну стійкість держави та суспільства,

заохочує іноземних інвесторів до співпраці. Аби державі налагодити ефективний діалог з представниками бізнесу варто стимулювати ведення економічної діяльності шляхом встановлення дотацій, субсидій, проведенням прозорих та публічних тендерів, які не будуть дозволяти окремим суб'єктам господарювання займати монопольне становище на ринку, встановленням адекватних ставок та систем оподаткування. Метою таких заходів має бути не пригнічення бізнесу та зниження його економічної спроможності, а побудова конструктивного діалогу між представниками бізнесу та державою.

Дослідженням даної тематики саме в умовах воєнного стану займалися такі вчені як: Д. Дема, Ю. Огренич, Х. Данилків, Н. Гембарська, Т. Яковець, Т. Фоміна, О. Пугаченко та інші.

Єдиного теоретичного визначення «податкова діяльність суб'єктів господарювання» в науковій літературі та законодавчій базі немає. Ми можемо лише визначити певні риси такої діяльності, що пов'язані зі сферою дії Податкового кодексу України на господарський сектор, що включає в себе не тільки сплату обов'язкових податків та зборів, але й податкової та фінансової відповідальності. Можна визначити, що податкова діяльність – це особливий інститут діяльності господарського сектору, який характеризується імперативним (владним) характером щодо встановлення уповноваженим податковим органом систем оподаткування, переліку податків та зборів. Специфіка податкової діяльності в умовах воєнного стану обумовлюється законодавчими змінами у податковій сфері, що мали на увазі спростити діяльність суб'єктів господарювання та не обтяжувати їх з огляду на події, що відбуваються в країні. На сьогодні, податкова діяльність господарського сектору зазнала чималих перетворень щодо порядку сплати податків та зборів, зміни системи оподаткування, якщо суб'єкт господарювання визначає для себе всі ризики функціонування такої системи, відтермінування подання податкової звітності, а в деяких випадках необов'язковість її подання, можливість отримання податкового кредиту та податкових пільг тощо.

Здійснення податкової діяльності під час воєнного стану є проблематичним з огляду на наявність зовнішніх чинників, які унеможливають своєчасність подання податкової звітності до органів податкового контролю. Ведення активних бойових дій та окупаційний режим на деяких територіях нашої країни ставить під загрозу існування господарського сектору економіки, та їх можливість сплачувати податки до українського бюджету, а також відстоювати свої порушені права відповідно до українського процесуального законодавства.

Зі встановленням правового режиму воєнного стану, основним завданням було врегулювати колізійні норми щодо порядку сплати

юридичними особами податків та зборів. Відповідно до Закону України від 15 березня 2022 року № 2120–ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» було встановлено, що на період воєнного, надзвичайного стану перебіг строків, визначених Податковим кодексом України припиняється. Таке рішення надало можливість суб'єктам господарювання відтермінувати надання пояснення у разі зупинення реєстрації податкової накладної в ЄРПН, якщо термін подання 365 календарних днів припадає на період функціонування воєнного чи надзвичайного стану [1].

Під час воєнного стану повноваження Державної податкової служби включають також і проведення податкових перевірок, що є одним із найважливіших методів податкового контролю за діяльністю не тільки юридичних осіб, а й фізичних осіб-підприємців. Якщо говорити про нормативно-правову підставу проведення податкових перевірок під час воєнного стану, такою є Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» від 12 травня 2022 року. Закон визначає, що розпочаті перевірки зупиняються, окрім камеральних перевірок; документальних позапланових перевірок, що проводяться на підставі звернення платника податків або з підстав, визначених пп. 78. 1. 7 та 18. 1. 8 п. 78. 1 ст. 78 Податкового кодексу. Особливістю проведення документальної позапланової перевірки є те, що вона буде відбуватись лише за умови безпечного доступу та допуску до території підприємства, майна, документів, що пов'язані з фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання [2].

Щодо питання необтяження бізнесу, то з 1 квітня 2022 року та до закінчення воєнного стану суб'єкти господарювання мають змогу перейти на спрощену систему оподаткування, що дозволяє їм сплачувати 2 відсотки єдиного податку від обороту коштів. Проте існують також і обмеження щодо переходу на таку систему оподаткування, але не виключено, що таке питання може бути прибрано з порядку денного, і дозволить всім суб'єктам господарювання за бажанням переходити на спрощену систему [3, с. 119].

Колізійним серед податкових консультантів та юристів є питання ведення господарської діяльності на окупованій території. Державною податковою службою було надано роз'яснення, що відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207–VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», здійснення господарської діяльності

юридичними особами, місцезнаходженням (місцем проживання) яких є тимчасово окупована територія, дозволяється лише після зміни податкової адреси на іншу територію України. Таким чином, правочини, які будуть вчинитись з цим суб'єктом господарювання будуть визнаватись нікчемними. Проте тут є законодавча прогалина щодо визначення того, що є тимчасовою окупованою територією. Згаданим Законом визначаються як окуповані території Автономної Республіки Крим. Відповідно до ч. 2 ст. 3 цього ж Закону адміністративна межа між тимчасово окупованою територією та іншою територією України визначається Кабінетом Міністрів України. Таким чином, аби укладений з юридичною особою правочин визнавався нікчемним, місцезнаходження такої юридичної особи має бути визначене у переліку Кабінету Міністрів України як тимчасово окупована територія російською федерацією. На сьогодні, є лише два прийняті нормативно-правових акти, які стосуються тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей: Указ Президента України від 07 лютого 2019 року № 32/2019 та розпорядження Кабінету Міністрів від 07 листопада 2014 року № 1085-р. Складність прийняття нормативно-правового акту, який би визначав єдиний перелік тимчасово окупованих територій, полягає у інтенсивності ведення бойових дій, під час яких приналежність територіальних громад є нестабільною з огляду на цей чинник. Таким чином, нікчемними можуть визнаватись лише ті правочини, що укладені з суб'єктами господарювання, місцезнаходження яких є територія Автономної Республіки Крим, або окремих районів Донецької та Луганської областей [4].

Отже, воєнний стан торкнувся податкової діяльності суб'єктів господарювання шляхом законодавчих змін у податковій сфері. Особливості такої діяльності можна виокремити через встановлення можливості переходу на спрощену систему оподаткування, що значно знижує податкове навантаження на бізнес, а також є засобом державного стимулювання; наданням суб'єктам господарювання можливості пільгового оподаткування щодо сплати ними єдиного податку, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо. Основною характеристикою податкової діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану є її спрощеність та лібералізація у частині законодавчих положень.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон

України від 15.03.2022 р. № 2120–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2260–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-IX#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

3. Чи можна працювати з юрособами та ФОП, що зареєстровані на окупованих територіях? URL: <https://ukrpravo.biz/chi-mozhna-pratsyuvati-z-yurosobami-ta-fop-scho-zareestrovani-na-okupovanih-teritoriyah.html> (дата звернення: 29. 10. 2022).

4. Фоміна Т. В., Пугаченко О. Б. Податкове стимулювання діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану в Україні. *International periodic scientific journal. Modern engineering and innovative technologies*. Issue № 20, April 2022. С. 113–123.

УДК 347.9(091)(477)

Поліжайко А. В.,
студентка 4 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ, ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ

Фінансова система є досить складним механізмом, і ефективність її функціонування залежить від двох вирішальних факторів. По-перше, від встановлення фінансових відносин у суспільстві, де важливим фактором є ефективність фінансових механізмів, а також чітке фінансове законодавство. По-друге, ефективне функціонування фінансової системи залежить від організації, якою вона керує. Фінансові правовідносини виникають не самі по собі, а як передумова вони повинні включати функціонування відносин відповідного правового походження, тобто право на розуміння та практику правозастосування.

Даному питанню щодо розгляду фінансових правовідносин, було приділено чимало уваги такими науковцями як: Д. В. Вінницький, Л. К. Воронова, О. О. Дмитрик, С. В. Запольський, М. В. Карасьова, А. М. Котенко, М. П. Кучерявенко, О. А. Лукашев, С. А. Ніщима, А. С. Нестеренко, А. А. Нечай, О. П. Орлюк, Н. Ю. Пришва, Ю. А. Ровинський, Л. А. Савченко, Є. М. Смичок, С. Д. Ципкін, О. І. Худяков [1, с. 5].

Загальним у визначенні фінансових правовідносин є вказівка на їх виникнення, наявність у їх учасників відповідних юридичних прав та обов'язків, передбачених нормою фінансового права. Як і будь-які

правовідносини, ці відносини виникають між певними суб'єктами і бувають різних видів. Значення кожного типу залежить від відповідних юридичних прав та обов'язків його учасників. Види фінансових правовідносин відображають загальний характер, притаманний будь-якому правовідношенню, і має специфічні ознаки, зумовлені специфікою сфери його виникнення. Фінансові правовідносини завжди є майновими грошовими відносинами, оскільки стосуються лише грошей.

Учасники цих відносин є конкретними носіями прав і обов'язків, встановлених фінансово-правовими нормами і забезпечених примусовою силою держави. Фінансово-правові відносини – правова форма, в якій виражаються і закріплюються фінансові відносини.

Виникнення, зміна та припинення фінансових правовідносин відбуваються за умов, чітко передбачених законами та підзаконними актами, або за наявності юридичних фактів. Учасники фінансових правовідносин не мають права самі укладати угоди. До юридичних фактів у фінансовому праві належать дії (бездіяльність) або події.

З теорії фінансового права відомо, що фінансовим відносинам притаманні ознаки правових відносин. Як зазначає Ю. О. Крохіна, вони мають специфічні ознаки: виникають, змінюються і припиняються лише на основі правових норм; індивідуально визначені учасники кожного конкретного правовідношення; зв'язки між учасниками правовідносин виражаються через їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки; ці правовідносини мають добровільний характер та охороняються державою [2, с. 108]. Проте ці особливості фінансових правовідносин більше схожі на характеристики загальних правовідносин і є характерними для всіх правовідносин.

А ось О. П. Орлюк привертає увагу (з чим доречно погодитись), що фінансовим правовідносинам притаманні зокрема такі особливості, які пов'язані з відносно специфічною стадією суспільного відтворення – з відносинами розподілу. Розподільчий характер фінансових відносин закладено у самих функціях фінансів, перш за все у функції створення грошових фондів – централізованого, що зосередився у державному бюджеті, і децентралізованих, до яких належать грошові кошти підприємств, організацій та галузей народного господарства [3, с. 47–48].

С. В. Запольський характеризує фінансові відносини через категорію «фінанси» [4, с. 35], оскільки фінанси – це система економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових коштів для забезпечення функціонування держави. Фінанси являють собою особливу сферу економічних відносин, що втілює участь держави у виробничорозподільчому процесі. Як складова частина механізму розподілу суспільних благ фінанси необхідні для

забезпечення участі держави в суспільному виробництві та виконання нею економічних функцій. Порівняно з державними фінансами у вигляді економічних, соціально-економічних, фінанси призначені для вирішення вузько-економічних завдань, а фінанси в умовах ринкової економіки утворюють систему грошових відносин, за допомогою яких держава в масштабі управляє суспільним виробництвом усіх галузей та сфер народного господарства.

Суть фінансових правовідносин становить поведінка суб'єктів (наприклад, внесення плати) і правова поведінка – суб'єктивні юридичні права та обов'язки, встановлені фінансово-правовими нормами.

Суб'єкт фінансового права є учасником фінансових правовідносин, і за своїми ознаками він фактично може бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків. Юридична або фізична особа набуває юридичних прав та обов'язків через правові норми, що називається правосуб'єкцією. Правосуб'єкційність у фінансовому праві складається з двох елементів: здатності володіти правами і брати обов'язки (правоздатність) і здатності самостійно здійснювати права та обов'язки (дієздатність). Так, згідно статті 67 Конституції України кожна особа, яка має доходи, зобов'язана подати щорічну декларацію про майновий стан і доходи за минулий рік і сплатити податки. Громадяни, які мають доходи, є суб'єктами фінансового права та потенційними суб'єктами фінансових правовідносин. Після подання декларації про доходи громадянин встановлює з податковим органом конкретні фінансові правовідносини.

Суб'єктивні права – це міра невід'ємних дозволених (ймовірних) дій фінансового чи кредитного органу для задоволення своїх інтересів (тобто держави чи муніципалітету, що діють від його імені), забезпечених юридичним зобов'язанням іншої сторони відносин, наприклад, платник податків [5, с. 70].

Для безперебійного функціонування держава повинна постійно керувати фінансовою діяльністю, мобілізуючи, розподіляючи та використовуючи кошти, які є частиною валового внутрішнього продукту та національного доходу країни.

У зв'язку з цим у фінансових правовідносинах держава як владний суб'єкт розпоряджається майном (у даному випадку коштами) за допомогою законодавства, а виниклі у цьому випадку відносини мають владний майновий (валютний) характер. Держава через свою інституційну систему виконує господарсько-організаційні функції, забезпечуючи можливість нормальної фінансової діяльності підприємств різних форм власності [6, с. 129].

Таким чином, специфіка сукупності ознак фінансових відносин суттєво відрізняє їх від усіх інших суспільних відносин і дає можливість

визначити предмет регулювання фінансового права як специфічну систему грошових відносин, безпосередньо пов'язаних з формуванням, розподілом і витрачанням централізованих та децентралізованих фондів коштів. Тобто, фінансовим правом регулюються тільки організаційно-майнові відносини, що виникають з владної діяльності держави в особі уповноважених органів щодо формування і використання нею фондів коштів. Слід визнати, що якщо фінансові правовідносини завжди виникають у зв'язку з прийнятими державою нормативними актами, то вони, на відміну від інших економічних правовідносин, майже завжди мають правовий характер, тобто правовідносини. Фінансові відносини існують лише у формі правовідносин.

Якщо фінансові відносини не є правовідносинами, то це порушення фінансового законодавства.

Фінансові відносини завжди мають цілісність, системність та формальну визначеність, пов'язану з тим, що фінансові правовідносини регулюють чіткі відносини між суб'єктами. Фінансово-правові відносини створюють складну і специфічну систему правових утворень, що складають структуру фінансового права. Загальні принципи побудови системи фінансового права, форми і методи здійснення державою фінансової діяльності, наявні в системі специфічні нормативні групи дають підстави думати, що фінансове право є не тільки самостійною галуззю права, а й підсистема права.

Фінансові правовідносини в Національному механізмі фіскального правового впливу виконують три основні функції: 1) визначення груп осіб, до яких застосовуються фінансові та правові норми в певний час; 2) встановлення конкретної поведінки, якої юридичні особи та громадяни повинні дотримуватися в сфері мобілізації, розподілу та витрачання коштів 3) є умовою можливості.

Отже, фінансові правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані фінансово-правовими нормами, а його учасники – носії юридичних прав і обов'язків щодо централізації фінансових ресурсів та мобілізації, розподілу та використання децентралізованих коштів.

Список використаних джерел

1. Макух О. В. Фінансові правовідносини: теорія, сучасний стан тенденції розвитку : монографія . Харків : право, 2016. 304 с.
2. Волошук М. Г. Фінансове право: навч. посіб. / М. Г. Волошук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.
3. Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

4. Фінанси: навч. посіб. / О. Я. Стойко, Д. І. Дема; за ред. О. Я. Стойка. К. : Алерта, 2014. – 432 с.

5. Фінансове право : підручник / [О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький, О. А. Лукашев та ін.] ; за ред. М. П. Кучерявенка, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2019. 416 с.

6. Попова С. В., Роль В. Ф., Сергієнко В. В. Фінансове право: навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 392 с.

УДК 341.321:[314.5:591.5](438:477)(043.2)

Ридванська А. А.,

студентка 6 курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Каплій О. В.,

канд. юрид. наук, доцентка кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ТИМЧАСОВА ПРОЦЕДУРА ПЕРЕМІЩЕННЯ ДОМАШНІХ ТВАРИН ДО ЄС (ПОЛЬЩА) ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Війна вкотре довела, що українці не кидають у біді тих, кого люблять, зокрема, домашніх тварин, які є членами сім'ї. Навіть під час обстрілів і бомбардувань багато людей беруть із собою до укриттів або в евакуацію своїх улюблених собак, котів і навіть більш екзотичних домашніх тварин – ласок, равликів, черепах тощо. А є й ті, хто готовий пішки дійти зі своїм улюбленцем до безпечного місця.

Водночас, багато українців поступово повертаються додому з інших міст або з-за кордону. І, звичайно ж, беруть із собою чотирилапих друзів. А хтось, навпаки, лише збирається виїжджати до інших країн. З плином війни потік українських біженців до ЄС зменшився, а правила перевезення тварин поступово почали повертатися.

І тому у центрі уваги залишаються питання, які хвилюють усіх власників домашніх тварин: чи можна переїхати в іншу країну з тваринами; як емігрувати з домашніми тваринами в ЄС та інші країни; як підготувати тварин до переїзду та яких правил слід дотримуватися, щоб перетнути кордон без проблем.

Загальні правила перевезення тварин врегульовані «Правилами транспортування тварин», затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. №1402. Цей нормативно-

правовий акт встановлює основні положення перевезення домашніх, диких та свійських тварин. В той же час, перевізники, можуть встановлювати свої додаткові вимоги стосовно перевезення тварин в межах вказаних Правил [1].

У ситуації масового переміщення людей з території України під час воєнного стану пропонуємо розглянути дане питання на прикладі Польщі. Ветеринарною службою Польщі тимчасово впроваджені правила переміщення домашніх тварин в супроводі їх власників або опікунів (уповноважені особи) тварин [2]. Правила переміщення домашніх тварин (коти, собаки, фрески) з документами передбачають наступне:

- 1) тварина ідентифікована за допомогою мікрочіпу;
- 2) тварина вакцинована від сказу (щеплення діє);
- 3) тварина має актуальний результат серологічного тесту для визначення антитіл до збудника сказу;
- 4) тварина має дійсний паспорт Європейського зразка або сертифікат про стан здоров'я, видається ветеринарними установами Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба).

Відповідно, якщо одна або кілька з вищевказаних вимог не виконані, власник тварини має два варіанти на перетин кордону з Польщею.

У ситуації, якщо подорожуючий може вказати адресу місця перебування тварини в Польщі (родині, друзі, готель) мають дотримуватися правила:

- 1) мати заповнену декларацію (заявку) за зразком з офіційного сайту;
- 2) інформація про місця перебування передається відповідному повітовому (районному) ветеринарному лікарю;
- 3) ветеринарний лікар здійснює такі заходи:
- 4) ідентифікація тварини (чіпування в разі його відсутності);
- 5) вакцинація проти сказу (якщо не має щеплення у тварини);
- 6) дослідження для визначення титру антитіл до збудника сказу;
- 7) після отримання результатів дослідження на тварину видаються документи, що підтверджують виконання зазначених вимог.

У ситуації, якщо подорожуючий не може вказати адресу місця перебування домашніх тварини в Польщі мають дотримуватися правила:

- 1) мати заповнену декларацію (заявку) за зразком з офіційного сайту;
- 2) офіційний ветеринарний лікар проводить маркування і щеплення тварин у місці тимчасового перебування тварини разом власником/опікуном після перетину кордону;

3) витрати, пов'язані з вище зазначеними діями покриваються з державного бюджету Республіки Польща.

Так, у травні 2022 року був скасований запроваджений з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну спрощений режим ввезення домашніх тварин до країн Євросоюзу. Починаючи із 25 липня 2022 року було запроваджено нові правила перевезення тварин з України до ЄС, зокрема до Польщі [3].

Відтепер перетинання кордону з хатніми тваринами можливо лише за наступних умов, а саме: тварина ідентифікована за допомогою мікрочіпу; тварина має діючу вакцинацію від сказу, яка проведена не раніше дати мікрочіпування; тварина має дійсний паспорт Європейського зразка, який видається ветеринарними установами Держпродспоживслужби та підтверджує проведення вищезгаданих операцій.

Для спрощення процедури перетину кордону польські митні та ветеринарні служби не вимагатимуть довідку про стан здоров'я та результати тестування рівня антитіл проти сказу, проведеного методом титрування.

У разі подальшого переміщення до країни, де таке випробування необхідно, власник домашньої тварини може провести тестування в Польщі. Витрати на дослідження та інші необхідні ветеринарні процедури несе власник тварини [4].

Проаналізувавши Правила переміщення домашніх тварин в супроводі їх власників, які діяли із 26.02.2022 року та Правила, які діють на даний момент з 25.07.2022 року, можна дійти до наступних висновків. З початком війни люди тікали масово і часто забирали своїх улюбленців, тож Польща та інші країни ЄС встановили спрощені правила для перевезення тварин. Зокрема, треба було заповнити тільки заявку, а всі інші процедури можна було пройти по прибуттю. Наразі люди, що виїздили зі своїх міст, вже повертаються і з-за кордону також. Тепер вже є час підготуватись до подорожі, тож були введені в дію нові правила, які зобов'язали власників тварин мати ветеринарний паспорт.

Оскільки домашні улюбленці – члени родини, тому про них не варто забувати, навіть коли виїжджаєте за кордон. Враховуючи те, що Правила перевезення домашніх тварин за період воєнного стану змінювалися вже двічі, власникам рекомендується заздалегідь з'ясувати умови перетину кордону для тварин та підготувати необхідні документи, щоб забезпечити себе та тваринку від зайвих неприємностей та стресів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил транспортування тварин: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
2. Інформація щодо тимчасової процедури переміщення домашніх тварин до ЄС (Польща) під час збройного конфлікту. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/informaciya-shchodo-timchasovoyi-proceduri-peremishchennya-domashnih-tvarin-do-yes-polshcha-pid-chas-zbrojnogo-konfliktu> (дата звернення: 27.10.2022).
3. Нові умови ввезення домашніх тварин до Польщі діятимуть з 25 липня. URL: <https://dpss.gov.ua/news/novi-umovy-vvezennia-domashnikh-tvaryn-do-polshchi-diiatymut-z-25-lipnia> (дата звернення: 27.10.2022).
4. Informacje dla posiadaczy zwierząt z Ukrainy nie posiadających kompletu dokumentów weterynaryjnych dla psów, kotów i fretek. URL: <https://www.wetgiw.gov.pl/main/aktualnosci/Tymczasowa-procedura-przemieszczenia-zwierzat-towarzyszacych-z-terytorium-Ukrainy-na-teren-Polski-przez-osoby-nie-posiadajace-kompletu-dokumentow-weterynaryjnych-dla-psow-kotow-i-fretek/idn:1999> (дата звернення: 27.10.2022).

УДК 340.13.151

Спінатій І. В.,
студентка 2 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У світлі державотворчих процесів суспільно-політичного життя, Україна, як незалежна та самостійна держава, на даний час є молодою державою, яка виробляє самостійну, притаманну виключно для неї систему нормативно-правового регулювання суспільних відносин, звідки постає проблема пошуку шляхів реалізації принципів демократії. У першу чергу, у правому розумінні втілення принципів демократії буде виражатись в регулюванні виборчого процесу.

Демократія має великий, довгий та складний шлях історичного розвитку. Демократія – це не тільки вияв волі більшості, а й гарантія права меншості на критику і вільне вираження своїх поглядів – конструктивних, а не руйнівних. Україна, як незалежна держава, обрала свій шлях розвитку, як демократична держава. Досить інформативне визначення демократичної держави надає О. Ф. Скакун, яка під демокра-

тичною державою пропонує розуміти форму держави, що ґрунтується на конституційному визнанні народу джерелом влади та реальному здійсненні народної влади через рівноправну участь громадян в управлінні загальнодержавними і місцевими справами, у контролі за державною діяльністю; виборності та змінюваності вищих органів державної влади; існуванні багатопартійності; забезпеченні прав і свобод людини й меншості відповідно до міжнародних стандартів [1, с. 184].

Додержання демократичних принципів виборчого права забезпечує реальний характер волевиявлення народу та законність обраних представницьких органів влади.

Сутність виборчого права складає право громадян України вільно обирати та бути обраним, що передбачене ст. ст. 38, 70, 71, 76, 141 Основним Законом України.

Загальновідомо, що принцип – керівна ідея, основне парвило поведінки. У логічному розумінні принцип – основоположне поняття, основа системи, що є узагальненням і поширенням якогось положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип абстрагований [2, с. 363].

Конституційні положення у ст. 71 Основного Закону України закріплює наступні принципи виборчого права в Україні, а саме: принцип загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування [3].

Згідно до першого принципу загального виборчого права то, він полягає у наданні виборчих прав усім дорослим, яким на день голосування виповнилося 18 років, й психічно здоровим особам. Загальність даного принципу підкреслює, що відсутня будь-яка дискримінація за будь-якими підставами, наприклад статті, раси. Однак, виборче право мають виключно громадяни України, що дає підстави розуміти винятково важливу роль виборів у розвитку демократичної державита в процесі організації та діяльності суспільства й держави загалом. Тобто даний принцип унеможливує відсторонення від виборів, референдумів різних груп осіб чи населення, які мають громадянство України.

Відповідно до наступного принципу рівного виборчого права, що передбачене ст. 71 Конституції України. Вказаний принцип пояснює свою важливість у демократичній державі тим, що громадянин України має лише один голос, що означає, що даний голос є рівнозначним голосом будь-якого іншого виборця, який приймає участь у голосуванні. Громадянин України – виборець голосує виключно один раз на виборчій ділянці, де внесений у список виборців. Відповідно до ч. 2 ст. 24 Основного Закону України не передбачені привілеї чи обмеження у голосуванні на виборах за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, мови [3].

Принцип рівного виборчого права також мають учасники виборчого процесу з пасивним виборчим правом, даний принцип пояснюється тим, що створюється принцип однакових умов для осіб чи партій, які балотуються на виборах, у проведенні різноманітних агітаційних заходів. Також принцип рівного виборчого права, для учасників з пасивним виборчим правом мають в одномандатному та загальнодержавному округах по одному з голосів.

Принцип прямого виборчого права пояснюється наступним: отримання мандата кандидатом чи зайняття виборчої посади у представницькому органі можливо виключно через волевиявлення виборців, що передбачене у ч. 2 ст. 5 та ст. 71 Основного Закону України.

Принцип таємного голосування в демократичній державі означає, що виборець самостійно у спеціально обладнаному місці, без тиску інших повинен голосувати.

Тож у підсумку хочу наголосити, що використання всіх вищезгаданих конституційних принципів виборчого права дає підстави забезпечення демократичних виборів, що надає можливість виборцям віддзеркалювати свої політичні погляди та вподобання.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. К. : Алерта, 2012. 524 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Губский Е. Ф., Кораблева Г. В., Лутченко В. А. – М. : ИНФРА–М, 1997. – 576с.
3. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 06.11.2022р.)

УДК 347.73

Федосова О. В.,
студентка 4 курсу,
юридичний факультет,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Сенсом проведення реформ у фінансовій системі України є удосконалення правового регулювання фінансових відносин. Метою

такого удосконалення є те, щоб держава мала змогу надавати сучасні фінансові послуги, насамперед з використанням електронних ресурсів. Україна обрала шлях до стандартів права Європейського Союзу, а тому правове забезпечення фінансових послуг має бути якісним та новітнім.

Велика кількість документів та інформації у фінансовій системі ускладнює та гальмує роботу, а для її покращення і пришвидшення неможливо обійтися без цифрових технологій, які останнім часом активно використовуються у цій сфері. Їх застосування не лише спрощує оброблення фінансової інформації, адміністрування контрольної діяльності, а й сприяє більш ефективному виявленню порушень фінансового законодавства. Усе зазначене свідчить про перспективність широкого застосування цифрових технологій у фінансовій системі України. Отже, дослідження цих питань та пов'язаних із ними проблем удосконалення фінансового законодавства є сучасним та актуальним.

Окремі аспекти удосконалення фінансового законодавства досліджували такі учені як: Г. М. Білецька, О. В. Голинська, А. О. Матвієнко, О. А. Музика-Стефанчук та інші.

Суть інформаційного суспільства, яке активно розвивається в усьому світі, в тому числі і в Україні, полягає у забезпеченні відкритості та доступності інформації, її вільного та швидкого поширення, а також використання новітніх комп'ютерних, телекомунікаційних та цифрових технологій. Ці та інші положення стосуються і сфери публічної фінансової діяльності, які почали активно впроваджуватися в Україні після ухвалення низки важливих нормативних актів, зокрема Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09 січня 2007 р. № 537–V [1] та підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2].

Із прийняттям Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. №67 були започатковані та набули подальшого розвитку такі складові елементи цифровізації фінансової системи України, як електронна комерція, фінансові онлайн-технології, фінансові онлайн-послуги, сервіси, що пропонуються банківськими та небанківськими платіжними системами [3].

Використання цифрових технологій позитивно впливає на розвиток фінансової системи, оскільки їх використання забезпечує високу ефективність та стандартизацію надання фінансових послуг шляхом

складання типових документів (протоколів, звітів) та сприяє автоматизації здійснення публічної фінансової діяльності.

Але, звичайно, слід пам'ятати і про негативні сторони використання цифрових технологій. Наприклад, поширення недостовірної (фейкової) інформації, використання з порушеннями особистої інформації та персональних даних, блокування роботи державних та фінансових установ внаслідок ураження вірусом інформаційних ресурсів. Так, блокування офіційних Інтернет-ресурсів та інформаційно-комунікаційних систем Національного банку України, інших банків а також електронних платіжних систем, часткове блокування офіційного Інтернет-ресурсу Державної податкової служби України внаслідок ураження вірусом інформаційних ресурсів мало місце у червні 2017 р. У результаті цієї хакерської атаки на фінансову систему України виникли складнощі з обслуговуванням клієнтів і здійсненням банківських операцій.

Саме тому виникає проблема з впровадженням цифрових технологій у публічну фінансову діяльність, адже необхідно забезпечити захист інформації, але при цьому й не забути про прозорість використання технологій. Одним із напрямів цифровізації фінансової системи України є впровадження цифрових технологій у сферу використання публічних коштів і забезпечення прозорості інформації про це.

У наукових джерелах прозорість визначають: як доступність для суспільства процедур розгляду та ухвалення рішень щодо використання державних фінансів; як обов'язкове оприлюднення виявлених у процесі контролю фактів їх незаконного, нецільового та неефективного використання [4, с. 151].

Законодавство України на виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом має відповідати основним європейським стандартам забезпечення прозорості використання публічних коштів, зокрема Конвенції Ради Європи «Про доступ до офіційних документів». Цю Конвенцію Україна ратифікувала у 2020 р. підписала Україна та відповідно до статті 10 зобов'язалася забезпечити вжиття державними органами необхідних заходів для оприлюднення офіційних документів, які знаходяться в їх розпорядженні, в інтересах поширення прозорості [5, ст. 10].

Варто зазначити, що окремі положення цієї Конвенції було реалізовано у нормах законодавства України, прийнятих до її ратифікації, зокрема у Законі України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11. 02. 2015 р. № 183–VIII, нормою якого було зобов'язано розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, Національний банк України, державні банки, Фонд соціального

страхування України, органи Пенсійного фонду України оприлюднювати інформації щодо запланованого і фактичного використання публічних коштів на єдиному офіційному державному інформаційному ресурсі в мережі Інтернет [6, ст. 3].

Із прийняттям Податкового кодексу України, інших нормативних актів було урегульовано питання щодо організації електронного документообігу у сфері оподаткування [7, статті 42, 85], процедуру поетапного застосування електронного аудиту під час проведення електронних перевірок, а саме:

- з 01 січня 2014 року – для платників податків, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;
- з 01 січня 2015 року – для суб'єктів господарювання мікро-, малого та середнього бізнесу;
- з 01 січня 2016 року – для інших платників податків.

У законодавстві також визначено систему електронних документів у сфері оподаткування, які є об'єктом електронної перевірки. До них віднесено документи податкової фінансової та статистичної звітності, документи звітності зі сплати єдиного внеску, податкові та акцизні накладні, розрахунки коригування до податкових та акцизних накладних тощо [8, пункт 2 розділу I].

Податковий кодекс закріплює: для платників податків, які зобов'язані надавати інформацію в електронному вигляді, загальний формат та порядок подачі такої інформації визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику. Податковий кодекс у статті 85 частково визначає порядок перевірки електронних документів, яку можна використовувати лише в тій частині, що стосується паперової копії електронного документа. Отже, у цій статті доцільно детально урегулювати порядок проведення перевірок електронних документів [4, с. 153].

При цьому, у платників податків можуть виникати проблеми, пов'язані із роботою в електронному кабінеті (пов'язані з реєстрацією податкових накладних, або заповненням декларації). У такому випадку платник податків може звернутися до Державної податкової служби України, але в даному випадку доцільно передбачити можливість для платників податків звертатися до третьої особи, яка б фіксувала проблеми та їх вирішувала.

Міністерством фінансів України у 2020 році було розроблено Концепцію впровадження е-аудиту для платників податків на період до 2027 року. Концепцією передбачено поетапне запровадження обов'язкового подання стандартного аудиторського файлу (SAF-T UA) з урахуванням групи платників податків, а саме:

1) великими платниками податків на запит контролюючого органу під час проведення перевірки – з 01 січня 2023 року;

2) усіма великими платниками податків – з 01 січня 2025 року;

3) усіма платниками ПДВ – не раніше 01 січня 2027 року [9].

З усього вище зазначеного можна зробити висновок, що фінансове законодавство потребує удосконалення шляхом внесення змін:

– до Бюджетного кодексу України та Законів України «Про Рахункову палату», «Про відкритість використання публічних коштів» – щодо оприлюднення результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

– до Податкового кодексу України, інших нормативних актів – щодо організації електронного документообігу та електронних перевірок у сфері оподаткування.

Таким чином, ми бачимо, що Україна стала на шлях розвитку цифрових технологій та запровадження їх в національне законодавство, але цей процес ще потребує доопрацювання та виправлення багатьох помилок. Цифровізація є дуже зручною як для споживача, так і для тих, хто надає послуги, але вона також є небезпечною у використанні, адже помилки в даному випадку можуть призвести до «втечі» інформації до Інтернету і важким наслідкам.

Але подальший розвиток фінансової системи України неможливий без запровадження новітніх технологій, адже держава повинна рухатися вперед і підлаштовувати законодавство під нові світові умови.

Список використаних джерел

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015рр. : Закон України від 09 січня 2007 р. №537–V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року №984_011 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/conv#Text>.

4. Правові проблеми місцевих фінансів України : теоретико-прикладне дослідження: монографія; за заг. ред. О. А. Музики-Стефанчук. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2016. 386 с.

5. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 18 червня 2009 р. №994_001-09. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text.

6. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.

7. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

8. Про затвердження Порядку обміну електронними документами з контролюючими органами: Наказ Міністерства фінансів України від 06 червня 2017 р. № 557 (у редакції наказу від 01 червня 2020 року № 261). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17#Text>.

9. Концепція впровадження електронного аудиту (е-аудиту) для платників податків. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_prezentuie_kontseptsiuu_e-audituu_dlia_platnikiv_podatkiv-2570.

**Секція:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ**

УДК 349.2

Журавська А. О.,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

**МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ
ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ**

Одним із позасудових способів вирішення індивідуальних трудових спорів у сфері оплати праці є медіація. Це відносно нова процедура у вітчизняному законодавстві, на відмінну від зарубіжних країн, де вона є добре відомою та широко вживаною. Україна перебуває на шляху формування вітчизняної моделі застосування процедури медіації і першим кроком стало прийняття Закону України «Про медіацію» [1].

Основою для формування інституту медіації на теренах Європи, а потім й для України, стала Директива Європейського парламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008. У ній медіація визначається як процедура встановленої форми (незалежно від назви та спрямованості), у якій дві або більше сторін спору на добровільних засадах самостійно намагаються досягнути згоди у вирішенні їхнього спору за участі медіатора [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіацією є позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникнення або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Необхідно зазначити, що попри відсутність норми у КЗпП про процедуру медіації, правове підґрунтя для її застосування у сфері вирішення індивідуальних трудових спорів закладено у ч. 2 ст. 224 КЗпП: «трудоий спір підлягає розглядові в комісії з трудових спорів, якщо працівник самостійно або з участю профспівкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності під час безпосередніх переговорів із власником або уповноваженим ним органом» [3]. Тобто в першу чергу працівник може звернутися до незалежної третьої сторони – медіатора для врегулювання розбіжностей

з роботодавцем, а уже потім за необхідності звертатися до комісії з трудових спорів.

Виходячи із законодавчого визначення медіації загалом та поглядів науковців, можна сформулювати визначення медіації трудових спорів. Медіація трудових спорів – це системна діяльність професійного та нейтрального посередника (медіатора), яка здійснюється на основі добровільності, конфіденційності, незалежності, щодо надання послуги через сприяння сторонами трудового спору самостійно вирішити непорозуміння між ними щодо укладення, тлумачення й розірвання трудового договору та/або порушення трудового законодавства і дійти до взаємноприйняттого рішення щодо врегулювання спору (конфлікту) та задоволення інтересів усіх сторін трудових правовідносин [4 с. 9–10].

Переваги медіації при вирішенні індивідуальних трудових спорів, що виникають у сфері оплати праці, полягають у її швидкості та ефективності порівняно із розглядом спорів у КТС чи судах. Окрім того, домовленості, досягнуті сторонами трудових відносин, хоч і за участі медіатора, зазвичай, виконуються добровільно та досить швидко обома сторонами, що сприяє збереженню доброзичливих взаємовідносин між ними.

У суспільстві панує думка, що процедура медіації і діяльність Національної служби посередництва і примирення це єдина система, однак ні. Навіть попри те, що НСПП на прохання сторін трудових відносин пропонує їм кандидатури незалежних посередників для залучення у примирній процедурі, що нібито нічим не відрізняється від медіатора, але це не так. По-перше, НСПП сприяє врегулювання лише колективних трудових спорів (конфліктів), а медіація може бути застосована як до індивідуальних, так і до колективних трудових спорів, та частіше все ж до індивідуальних. По-друге, медіатор, на відміну від посередника, сприяє знаходженню консенсусу сторонами, який дозволить знайти альтернативне, добровільне рішення. Посередник же хоч і висуває рішення рекомендаційного характеру, але все ж сторони не самі до нього доходять, що породжує такий собі рекомендаційно-імперативний тиск. По-третє, у суспільстві неодноразово поставало питання щодо ефективності та прозорості діяльності НСПП, натомість медіація, навіть попри свою непопулярність в Україні, є більш дієвою [5, с. 68].

Медіація у сфері трудових правовідносин пропонує численні та гнучкі можливості для врегулювання спорів та безпосереднього контролю сторін за виконанням прийнятого ними рішення, особливо щодо тих спорів, що стосуються оплати праці. Окрім того, застосування трудової медіації є вигідним не лише для сторін трудового конфлікту, а

й для держави, оскільки зменшиться навантаження на судову систему, а сторони у результаті отримають економічно швидке, конфіденційне розв'язання наявного між ними конфлікту. Необхідно також зазначити, що формування інституту медіації в Україні та його законодавче закріплення на усіх рівнях – це одна із сходинок до реформування трудового законодавства та його адаптації до новоутворених суспільних відносин, адже одним із завдань медіації, а саме трудової медіації, є забезпечення захисту трудових прав у частині розширення кола способів, за допомогою яких відповідні права, особливо у сфері оплати праці, можуть бути належним чином захищені, а трудові спори – вирішені [6, с. 338].

Через непопулярність трудової медіації, що зумовлена недостатнім законодавчим закріпленням, в Україні не вистачає кваліфікованих медіаторів. Щоб вирішити дану проблему, окрім розробки якісної законодавчої бази, треба долучати професійні об'єднання медіаторів та заклади вищої освіти до освітнього процесу підготовки медіаторів та закріпити стандарти навчання фахівців.

Підсумовуючи наведене вище, можна дійти висновків, що процедура медіації у врегулюванні індивідуальних трудових спорів, зокрема й тих, що виникають у сфері оплати праці, вітчизняним законодавством належним чином не врегульована, а тому потребує нагального реформування. Законодавче закріплення трудової медіації сприятиме ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, дозволить знизити навантаження на судову систему, скоротити строки розгляду справ, зменшити витрати сторін на правову допомогу та судовий процес у цілому. А відтак закріплення процедури медіації у проекті нового Кодексу законів про працю України є цілком обґрунтованим та правильним рішенням. Окрім того, вирішенню потребує проблема необізнаності більшості населення щодо такої процедури врегулювання спорів. Зокрема це можна подолати шляхом поширення інформації про медіацію серед роботодавців та працівників підприємств, установ та організацій. Таким чином, включення медіації до системи врегулювання трудових спорів відповідає меті підвищення стабільності трудових відносин та стимулює працівників та роботодавців до пошуку балансу інтересів, особливо у сфері оплати праці.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р., №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1875-20>.

2. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Міжнародний документ від 21.05.2008. URL: <https://bitly.su/pqqD3> (дата звернення: 06.11.2022).

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322–VIII. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 06.11.2022).

4. Мельник В. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів: науково–практичний аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2022. – №1(24).

5. Гоц-Яковлева О. В. Медіація як можливий спосіб вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріал. міжнар. наук.-практич. конф., м. Харків, 21 травня 2022 р. Харків, 2022. С. 67–69.

6. Іваненко О. А. Медіація в трудових спорах. Experimental and theoretical research in modern science: 1st International Scientific and Practical Conference (Kishiniv, Moldova, 16.11–18.11,2020), – Kishiniv. – 2020. pp. 330–338.

УДК 349.227

Кісіляк Д. В.,

студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету,

Науковий керівник:

Валецька О. В.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

НОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

В умовах воєнного стану переважна більшість сфер життя українців зазнали змін. Нові реалії вимагають нового правового регулювання суспільних відносин. Не є винятком і трудові правовідносини. 19 липня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352–IX, прийнятий 01 липня 2022 року, який вніс суттєві зміни до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Однією з таких змін є доповнення статей, що визначають підстави припинення трудового договору, новими пунктами. Так, стаття 36 КЗпП України «Підстави припинення трудового договору» була доповнена трьома новими підставами – п. 8¹, 8² та 8³, а стаття 41 Кодексу – п. 6.

Пункти 8¹ і 8² статті 36 КЗпП України схожі за причиною припинення трудових відносин та різняться лише суб'єктами. Згідно п.

8¹ статті 36 КЗпП України підставами припинення трудового договору є смерть роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою; згідно п. 8² цієї ж статті відповідно смерть працівника, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим [1].

Запровадження наведених підстав для звільнення нарешті належним чином врегульовують це питання, оскільки на практиці виникали проблеми, зокрема при звільненні у зв'язку із смертю роботодавця, через відсутність відповідних норм в КЗпП України. Тепер законодавством передбачена особлива процедура припинення такого договору за наявності відповідних підстав.

Для практичної реалізації п. 8¹ статтю 36 КЗпП України також було доповнено двома новими частинами з описом процедури дій працівника, яка більш детально визначається постановою Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1172 про затвердження Порядку припинення трудового договору у разі смерті роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою. Відповідно до п. 3 згаданої постанови працівник має подати до будь-якого центру зайнятості (районного, міськрайонного, міського, філії регіонального центру зайнятості) заяву про припинення трудового договору в електронній чи паперовій формі, в якій викласти відповідну інформацію про смерть роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою.

До заяви також додаються: копії документа, що посвідчує особу працівника, реєстраційного номера облікової картки платника податків; інформацію про роботодавця: прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), реєстраційний номер облікової картки платника податків або індивідуальний податковий номер (для фізичної особи – підприємця); копію примірника трудового договору або наказу про прийняття на роботу, а у випадку їх відсутності – відомості про трудову діяльність з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; та за наявності – копію свідоцтва про смерть чи рішення суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою, яке набрало законної сили; копію трудової книжки.

Центр зайнятості у день припинення трудового договору повідомляє про це Пенсійний фонд України та Державну податкову службу України. Датою звільнення буде день подання заяви. На вимогу

працівника, але не раніше ніж через три дні з дати звернення із заявою, центр зайнятості вносить запис про припинення трудового договору до трудової книжки працівника. Таким чином цю підставу для звільнення фактично застосовує не роботодавець, а центр зайнятості [2].

Розглядаючи п. 8² ст. 36 КЗпП України, як підставу для звільнення, слід зазначити, що до його прийняття була наявна правова колізія в Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої від 29.07.1993 № 58. Так відповідно до пункту 4. 3 цієї інструкції у трудовій книжці померлого працівника записується: «Роботу припинено у зв'язку зі смертю», при тому, що відповідно до пункту 2. 26 цієї ж інструкції записи про причини звільнення у трудовій книжці повинні провадитись у точній відповідності з формулюванням чинного законодавства із посиланням на відповідну статтю, пункт закону [3]. Тож тепер, Міністерство економіки у своєму коментарі від 19 липня 2022 року до Закону України № 2352–ІХ рекомендує при заповненні трудової книжки посилатися на п. 8² ст. 36 КЗпП України, у разі звільнення працівника у зв'язку зі смертю, визнанням судом безвісно відсутнім чи оголошенням померлим [4].

Третя нова підстава звільнення відповідно до п. 8³ статті 36 Кодексу – відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці підряд [1]. Звертаємо увагу, що звільнення за цією підставою слід розрізняти із звільненням у зв'язку з прогулом (п. 4 ст. 40 КЗпП України). Згідно з коментарем Мінекономіки для припинення дії трудового договору за п. 8–3 ст. 36 КЗпП мають бути одночасно дотримані дві обов'язкові умови: 1) фактична відсутність працівника на робочому місці понад 4 місяці підряд; 2) відсутність інформації у роботодавця про причини такої відсутності понад 4 місяці підряд.

Тобто протягом вказаного часу із працівником не було жодного контакту, дзвінків, повідомлень будь-якими засобами зв'язку тощо. А також інформація про його місцезнаходження не надходила роботодавцю від третіх осіб – родичів, близьких, знайомих, колег тощо. При цьому, Мінекономіки в коментарі вказує, що поважність чи неповажність причин такої відсутності не має значення для звільнення на цій підставі [4]. У випадку невиконання одночасно двох вищенаведених умов звільнення може бути визнано судом незаконним, якщо працівник наприклад, доведе, що протягом 4 місяців проінформував роботодавця про причини відсутності на роботі [5].

Важливим є те, що строк відсутності має тривати протягом 4 місяців, і це повинен бути суцільний, безперервний період нез'явлення на роботу працівника чи відсутності інформації про його нез'явлення. Тобто в

цьому випадку не відбувається складення кількох періодів відсутності працівника до загальної тривалості в 4 місяці, як це, наприклад, відбувається при розрахунку тривалості прогулу [4].

Отже, працівника можна звільнити не раніше закінчення 4-х місяців, але виникає логічне питання, з якого моменту починати відлік? Пункт 8³ статті 36 з'явився в КЗпП України лише з 19.07.2022 р., в той час як військовий стан та бойові дії на території України на той момент тривали майже 5 місяців. Тому є як мінімум два варіанти для підрахунку 4 місяців для звільнення на цій підставі: 1) рахувати з дня фактичної відсутності працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності та звільнити протягом 4 місяців з цього дня, але не раніше дати набуття чинності новою нормою (тобто не раніше 19.07.2022 р.); 2) почати відлік 4 місяців з дати набуття чинності нової норми і звільнити в день спливу цього строку [5]. Також зауважимо, що роботодавець може звільнити працівника через деякий час вже після спливу 4 місячного строку. Але що робити, якщо, наприклад, пройшло пів року, по якимось причинам роботодавець ще не звільнив працівника, а він одного дня з'явився на роботі? То чи буде звільнення на підставі п. 8³ ст. 36 КЗпП України незаконним, після того як працівник вже з'явився на роботі? Сподіваємось, що найближчим часом уповноважені органи нададуть роз'яснення з цих питань.

І остання додаткова підстава звільнення – п. 6 статті 40 КЗпП України, що передбачає розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця – у разі неможливості забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій [1].

Для звільнення за цією підставою обов'язковою умовою має бути обґрунтована неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором, яка безпосередньо пов'язана з повним знищенням (відсутністю) необхідних умов для виконання трудових обов'язків. Також важливо звернути увагу на те, що знищення засобів праці має відбутися саме в результаті бойових дій. У роз'ясненні Мінекономіки наводить перелік документів, які підтверджують знищення майна – це можуть бути матеріали технічної інвентаризації, що засвідчують факт знищення майна, довідки органів внутрішніх справ України, акт про пожежу, офіційні висновки інших установ або організацій, які відповідно до законодавства уповноважені засвідчувати факт знищення майна тощо.

Звільнення за п. 6 статті 40 КЗпП України буде законним у випадку, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу

(ч. 4 ст. 41 КЗпП України). Мінекономіки рекомендує роботодавцеві з метою мінімізації в майбутньому конфліктів та трудових спорів перед прийняттям рішення щодо застосування зазначеної норми забезпечити проведення консультацій з представниками працівників [4]. Але при цьому попередня згода профспілки не потрібна (ст. 43¹ КЗпП України).

Для цієї підстави звільнення статтею 44 КЗпП України передбачена виплата вихідної допомоги у розмірі не менше середнього місячного заробітку. При цьому колективним або трудовим договором може бути встановлений більший розмір. Також трудовим законодавством закріплено додаткову гарантію, що такі працівники мають право протягом одного року укласти трудовий договір повторно, у разі якщо роботодавець проводить прийняття на роботу працівників аналогічної кваліфікації [1].

Особливий порядок звільнення на підставі п. 6 ст. 41 КЗпП прописаний у новій ч. 7 ст. 49² КЗпП України. Роботодавець персонально зобов'язаний повідомити працівників про звільнення щонайменше за 10 календарних днів. Так само не пізніше ніж за 10 календарних днів до запланованого вивільнення працівників роботодавець має надати профспілці інформацію про причини вивільнення, кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися та про строки проведення звільнення. Якщо вивільнення працівників є масовим відповідно до ст. 48 Закону України «Про зайнятість населення» то в цей же строк роботодавець повідомляє державну службу зайнятості про заплановане вивільнення працівників, а також протягом 5 календарних днів проводить консультації з профспілками про заходи щодо запобігання звільненням чи зведення їх кількості до мінімуму або пом'якшення несприятливих наслідків будь-яких звільнень. Проте це мають бути лише консультації, отримання згоди законодавством не вимагається.

Запровадження додаткових підстав для розірвання трудового договору певним чином врегулювало прогалини трудового законодавства, що виникли в нових умовах, але деякі з них потребують роз'яснень для їх правильного правозастосування.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322–VIII. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

2. Про затвердження Порядку припинення трудового договору у разі смерті роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня

2022 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-2022-%D0%BF#n8> (дата звернення: 28.10.2022).

3. Наказ Міністерства Праці України, Міністерства Юстиції України Міністерство Соціального Захисту Населення України від 29.07.1993 р. № 58. Дата оновлення: 27.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

4. Коментар Мінекономіки до Закону України від 1 липня 2022 р. № 2352-іх «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.08.2022 р. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-c14deac391cd> (дата звернення: 28.10.2022).

5. Свиридова Д. Аналіз новачій законопроекту № 7251 у КЗпП: нові підстави для звільнення, розрахунок при звільненні, строки для трудових спорів. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1108> (дата звернення: 28.10.2022).

УДК 349.2

Самойленко М. С.,

студентка 3 курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Валецька О. В.,

канд. юрид. наук, доцентка,

доцентка кафедри історії та теорії держави і права,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні вплинуло на всі сфери життя суспільства. Винятком не стала й сфера трудових відносин. Задля здійснення правової регламентації трудових відносин в період дії воєнного стану був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ, який визначив особливості регулювання відносин у сфері праці. Цим Законом вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 43 та 44 Конституції України.

Відповідно до ст. 2 Закону при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

У період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Також під час воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною третьою статті 32 та статтею 103 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

У зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури).

В період воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) [1]. Норми статті 43 КЗпП, тобто розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за попередньою згодою виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) не застосовується, якщо не звільняється працівник з підприємства, установи чи організації, якого обрано до профспілкового органу [1, 2].

Нормальна тривалість робочого часу під час воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо). Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем. Час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин [1].

На період дії воєнного стану не діють норми КЗпП щодо: скорочення роботи на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні напередодні святкових і неробочих днів; тривалості робочого дня напередодні вихідних днів при шестиденному робочому тижні не більше 5 годин; обмеження граничних норм надурочних робіт; перенесення вихідного дня на наступний після святкового або неробочого; перенесення вихідних та робочих днів відповідно до рекомендації Кабінету Міністрів України; заборони залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні; компенсації за залучення до робіт у святкові і неробочі дні; неврахування святкових і неробочих днів при визначенні тривалості щорічних відпусток [3, 4].

Під час воєнного стану не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди: вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота [1].

Відповідно до частин першої, другої статті 54 КЗпП при роботі в нічний час встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину. Це правило не поширюється на працівників, для яких уже передбачено скорочення робочого часу.

Тривалість нічної роботи зрівнюється з денною в тих випадках, коли це необхідно за умовами виробництва, зокрема у безперервних виробництвах, а також на змінних роботах при шестиденному робочому тижні з одним вихідним днем.

Вищезгадані обмеження на період воєнного стану не застосовуються [3].

У період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах.

Стаття 10 Закону передбачає, що заробітна плата виплачується працівнику на умовах, визначених трудовим договором. Роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Відповідно до ст. 11 Закону на період воєнного стану дія окремих положень колективного договору може бути зупинена за ініціативою роботодавця [1].

Передбачається право роботодавця обмежити тривалість щорічної основної відпустки працівника у період дії воєнного стану її тривалістю у 24 дні. Тому працівникам, тривалість щорічної основної відпустки яких складає більше ніж 24 календарних дні, наприклад, особам з інвалідністю чи педагогічним працівникам, може бути надано за рішенням роботодавця таку відпустку повної тривалості.

Обмеження надання щорічної основної відпустки стосується виключно тієї відпустки, що надається за поточний робочий рік. На невикористані відпустки працівника за попередні робочі роки не поширюються обмеження, передбачені частиною першою статті 12 Закону.

Абзацом третім частини першої статті 12 Закону на період дії воєнного стану призупинено обов'язок роботодавця надавати невикористану щорічну відпустку протягом не більше ніж 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка, а також заборону ненадання щорічної відпустки повної тривалості протягом двох років підряд [4].

У період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури [1].

Під час воєнного стану дія статті 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та відповідних норм колективних договорів припиняються. Роботодавці не зобов'язані перераховувати кошти, які передбачені колективними договорами та угодами на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу діяльність [1, 5].

Отже, в умовах воєнного стану значною мірою ускладнилися взаємовідносини сторін, тому, намагаючись адаптувати вітчизняне трудове законодавство до воєнних реалій, законодавець регламентував основи їх відносин у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей Закон під час воєнного стану має пріоритет над іншими актами законодавства, що регулюють сферу трудових відносин.

Необхідно зазначити, що під час реалізації положень Закону часто виникає багато запитань через відсутність детальних роз'яснень та практики. Із цими труднощами стикаються як працівники, так і роботодавці. Внаслідок цього виникають конфлікти між сторонами

трудових правовідносин. Тож працівникам і роботодавцям потрібно слідкувати за змінами та подальшим розвитком трудового законодавства, а також враховувати роз'яснення й рекомендації, що надаються органами державної влади. Законодавець, в свою чергу, повинен звернути особливу увагу на трудові відносини в такий складний час та намагатися максимально захистити права працівників.

Серед позитивних моментів сучасного стану нормативно-правового регулювання трудових правовідносин необхідно відзначити те, що чинне трудове законодавство поступово пристосовується до сучасних трудових правовідносин завдяки великій кількості змін та доповнень, що постійно вносяться.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення – 06.11.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення – 06.11.2022).

3. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=316d6215-7fd2-4e9b-b6a5-e8833d29f065&tag=TrudoviVidnosiniVUMovakhVonnogoStanu> (дата звернення – 07.11.2022).

4. Коментар Мінекономіки до Закону України від 1 липня 2022 р. № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcfc14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh> (дата звернення – 07.11.2022).

5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#n349> (дата звернення – 07.11.2022).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ:

Теорія, історія, філософія права

<i>Бородіна С. В.</i> Історичний розвиток української адвокатури	1
<i>Демченко К. А.</i> Вплив римського приватного права на розвиток правової думки і правовідносин в українських землях XI–XVIII ст.	4
<i>Дерега Д. В.</i> Українська державність та її становлення на схилі XX століття.....	8
<i>Руснак Є. В.</i> Нелегітимна державна влада в Україні: історико-правовий аналіз	12
<i>Черепухін М. Б.</i> Поняття та законодавче закріплення внутрішнього та зовнішнього суверенітету нашої держави	16

СЕКЦІЯ:

Публічне право. Права людини та їх захист

<i>Адащик А. С.</i> Порядок ввезення гуманітарної допомоги на територію України в умовах воєнного стану	19
<i>Василенко В. В.</i> Правовий сегмент волонтерського руху в Україні за умов воєнного часу	24
<i>Горовий Б. О.</i> Суб'єкти застосування заходів забезпечення кримінального провадження та здійснення контрольно-наглядових функцій над їх застосуванням	29
<i>Доній А. А.</i> Права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання: теоретико-правові засади.....	31
<i>Кирилова О. О.</i> Генеза нормативно-правового регулювання діяльності прокурора в кримінальному провадженні	35
<i>Климчук А. В.</i> Встановлення військового збору як тимчасового податку на території України	41

<i>Колесник В. Д.</i> Інститут прокуратури в механізмі держави	45
<i>Лисенко О. С.</i> Спільний транзит та NCTS в Україні: перші результати та подальші перспективи	47
<i>Орел В. Ю.</i> Особливості регулювання податкової діяльності суб'єктів господарської діяльності в умовах воєнного стану.....	51
<i>Поліжайко А. В.</i> Фінансово-правові відносини, поняття, зміст.....	55
<i>Ридванська А. А.</i> Тимчасова процедура переміщення домашніх тварин до ЄС (Польща) під час збройного конфлікту в Україні	59
<i>Спінатій І. В.</i> Конституційні принципи виборчого права в Україні	62
<i>Федосова О. В.</i> Проблеми удосконалення фінансового законодавства України в умовах цифровізації фінансової системи	64

СЕКЦІЯ:

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

<i>Журавська А. О.</i> Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів.....	70
<i>Кісіляк Д. В.</i> Нові підстави припинення трудового договору.....	73
<i>Самойленко М. С.</i> Обмеження трудових прав працівників в умовах воєнного стану	78

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.

Формат $60 \times 84^{1/16}$. Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 5,11. Обл.-вид. арк. 4,87.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

